

PTT samovolje

PTT PREDUZEĆE, po ugledu na već konstatovanu pojavu postojanja tehničkih pašaluka u oblasti nauke, stvaraju u najnovije vreme svoje, PTT pašaluke. Svako PTT preduzeće u svom vilajetu udara namet kakav želi, jer mu to pravo daje samoupravna autonomija koja se ponekad, kao što vidimo, zloupotrebljava, ili, u svakom slučaju, upotrebljava protiv određanih širih kulturnih i drugih društvenih interesa.

Početkom aprila, kao grom iz vedra neba, osvanula je na stranicama dnevne štampe prilično alarmantna informacija: Da postoji mogućnost da čitaoci koji žive u mestima izvan glavnih pruga ostanu nedeljom bez štampe, pošto mnoga PTT preduzeća ne žele da prevoze novine do čitalaca u tim mestima bez posebne naknade. Koliko je ova PTT pretnja realna može se zaključiti iz činjenice što su neka mesta u Vojvodini, počev od 1. marta, u celom ostajala bez novina. Predstavnik Zajednice jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona obavestio je saradnika „Politike“ da „preduzeća zahtevaju da se donese odluka o nedostavljanju štampe nedeljom mestima koja su izvan glavnih poštanskih centara i pruga, ako ne budu dobila posebnu naknadu od novinsko-izdavačkih preduzeća“.

Dok se, dakle, s jedne strane, akcijama Socijalističkog saveza nastoji da se poboljša rasturanje štampe, PTT preduzeća svojim jednostranim zahtevima dovode novinsko-izdavačka preduzeća u krajnje nepovoljan položaj, jer bi naknada koju traže pošte bila nekoliko puta veća od redovne poštarine. No, možda je u celom ovom slučaju najbitnije to što PTT preduzeća zahtevaju, tako reći, ozakonjenje svojih zahteva; polazeći, valjda, od toga da se protiv te odluke ništa neće moći učiniti ukoliko se internim odredbama ozvaniči ono na čemu se insistira. Nesumnjivo je da se, u ovom slučaju, PTT preduzeća rukovode jednim jednim interesom: ličnom materijalnom dobiti. Kakve bi posledice to moglo imati na širem društvenom planu — to njih ne interesuje!

Iskustvo koje „Književne novine“ imaju sa preduzećem PTT saobraćaja potvrđuje kako kruto i nedalekovidno, isključivo i formalistički shvaćena samoupravna autonomija može da ima izrazito antikulturne posledice. Naime, Osnovnim odredbama o vršenju usluga u poštanskom saobraćaju koje je, na osnovu Zakona o organizaciji Jugoslovenskih PTT, donela Skupština Zajednice jugoslovenskih PTT preduzeća, propisani su kriterijumi u pogledu primene poštanske tarife za novine, časopise i druge publikacije u slučajevima kada se predaju pošti kao pošiljke. Na osnovu tih Osnovnih odredbi po tarifi za novine mogu se primati samo one publikacije koje se izdaju bar jedanput nedeljno, dok se po tarifi za časopise mogu primati na otpremu one publikacije koje se izdaju bar četiri puta godišnje. Ne uzimajući u obzir ni spoljašnju ni sadržajnu formu, karakter i naziv publikacije, preduzeća PTT, čarobnim štapićem svoje birokratske krutosti, listove pretvaraju u časopise.

Poštanski troškovi „Književnih i novina“, koji se ovom neshvatljivom odlukom penju na oko 1,300.000 starih dinara godišnje, predstavljaju suviše veliko opterećenje za list koji, jednim delom, dotira Sekretarijat za kulturu SR Srbije, a drugim delom se izdržava iz vlastitih sredstava preduzeća koje ga izdaje.

Iako su od dana svoza osnivanja (dakle, punih 18 godina) „Književne novine“ bile list, zbog toga što, na žalost, ne izlaze svake nedelje, za PTT birokrate postaju časopis. Umesto da za svaki pojedinačno adresirani primerak plaćaju (kao ostali listovi) poštarinu od 1,60 starih dinara, a za svaki neadresirani primerak u svežnju sa jednom zajedničkom adresom 1 stari dinar, „Književne novine“ su prisiljene da odsad šalju pojedine primerke lista svojim čitaocima i pretplatnicima po ceni od 8, odnosno 4 dinara, kao da su časopis. Prigovori koje su „Književne novine“ stavljale Zajednici jugoslovenskih pošta, telegrafa i telefona i preduzeću PTT saobraćaja u Beogradu ostali su bez ikakvih rezultata, jer je odluka — odluka, pravilo — pravilo. A uverenje da se, u ovom slučaju, poštanska tarifa pravilno primenjuje pretvara se u pomalo ciničnu samouverenost o nekom svom neprikosnovanom pravu da se donose neshvatljive odluke u svojoj kući koje imaju važnost zakona.

Umesto da, prilikom donošenja svojih tarifnih odredbi, PTT preduzeća vode računa i o svojoj kulturnoj misiji koja je, mada posredna, izvanredno značajna, umesto da prave razliku između publikacija koje vrše određenu kulturnu i društvenu misiju i publikacija koje kao propagatori šunda, polupornografije i jevtinih senzacionalizama predstavljaju izvor lake zarade, ona svojim formalističkim propisima direktno štetno utiču na korisne društvene delatnosti i pretvaraju se, možda i nehotice, u nosioca izrazitih antikulturnih tendencija.

Sarajevska mala ohrabrenja

(Na slici: DUSA POČKAJEVA I JANEZ ROHAČEK U DRAMI „OH TATA, SIROTI TATA...“)

OD SEDMOG FESTIVALA MALIH I EKSPERIMENTALNIH SCENA nije se očekivalo mnogo. Pogotovu što se njegovo sadašnje rukovodstvo klonilo javnih obećanja i nekako zatvaralo u svoje male sarajevske okvire. Čak je u jednom trenutku izgledalo da se festivalski plamen postepeno gasi. Pa ipak, ne samo da je festival održan, nego je, čak, skrenuo pažnju na svoje ni izdaleka neiskorišćene mogućnosti.

Htelo se biti avangardan, ekscentričan, agresivan, priželjkivala su se čuća — ali se na kraju sve ostavilo slučaju. Tako su ambicije bile jedno, predstave drugo, a odluke kompromisnog i neautoritativnog žirija treće. Nije bilo hrabrosti da se ocene vrednosti onog neobičnog i eksperimentalnog, ili se to nije znalo. Tako su neke od najvažnijih nagrada otišle u ruke onih manje neobičnih, izazovnih i, ako hoćemo, ekstravagantnih — kao što je bila sasvim obična predstava varšavskog „Ateneuma“ „Kad jabuke procvetaju“ ili „Laždi-paždi“ vedlog novosadskog teatra „Ben Akiba“. Priznanja koja su dobili autori i protagonisti predstave „Ah tata, siroti tata...“ Male drame Slovenskog narod-

nog gledališta ili Szigalove jednočinke u interpretaciji „Ateljea 212“ — nisu neočekivana i neobična i bila bi zaslužena i na svakom drugom festivalu.

Međutim, ono što je nedopustivo na ovakvom jednom festivalu, to je činjenica da je zbog našeg tradicionalnog puritanizma Living teatar iz Njujorka ostao bez zasluženih priznanja. Jer, to je ipak bio jedini pravi eksperimentalni teatar, čiji su članovi pokazali visoki stepen artistske koncentracije, smelosti i otvorenosti prema traganjima ka novim formama, bez obzira koliko su one prihvatljive za publiku ili konvencionalnu scenu. Zar to nije bio glavni događaj ovogodišnjeg festivala?

Zbog tog odsustva hrabrosti, nekakvih sitnih kompromisa sa pseudohumanizmom i naših domaćih teatarskih konfuzija, sarajevski festival je pružio tek nešto malo ohrabrenja entuzijastima i avangardistima. Isuviše su to skromne nade da bi privukle ljubitelje male scene i teatarske avangarde iz naše zemlje, a kamoli iz vascelog sveta. Na takvim koncepcijama se ne gradi internacionalni renome, a takve su se ambicije, bar iz neznanih razgovora, mogle naslutiti.

Sa svime tim na umu — zabrinu-

nuvši se zbog nepoželjnih i nerazumnih istupa koji bi mogli štetiti revolucionarnim tekovinama naroda i narodnosti današnje Jugoslavije — Društvo književnika Hrvatske traži dosljedno poštovanje ustavnih načela o pravu svakog naroda na svoj jezik, podržavajući prijedlog svojeg člana, prof. dra Ljudevita Jonke, da se o pitanjima književnih jezika i pravopisa u naših naroda ne odlučuje majoriteto na poluznanstvenim skupovima i sastancima, nego jedino u skladu s voljom naroda a na temelju sporazumom utvrđenog pariteta, o kojem valja da se u SR Hrvatskoj brinu prije svega Matica hrvatska, Hrvatsko filološko društvo, Institut za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Društvo književnika Hrvatske i Katedra za hrvatskosrpski jezik na filozofskim fakultetima u Zagrebu i Zadru, u tijesnoj i realističkoj suradnji s odgovarajućim forumima i ustanovama u SR Bosni i Hercegovini, SR Crnoj Gori i SR Srbiji.

Samo potpuna tolerantnost i zajedničko djelovanje u ovoj oblasti narodnog života onemogućit će nesporazume ojačati skladni odnosi među narodima i narodnostima nove Jugoslavije.

Društvo književnika Hrvatske reagirat će — i u pitanjima jezika — na svaku negativnu i razdornu pojavu (bilo kod vlastitog članstva u SR Hrvatskoj, bilo u kojoj drugoj od naših socijalističkih republika) i duboko je uvjeren da će i ostala književnička udruženja učiniti isto. Sigurni smo da će ove zaključke podržati cjelokupno članstvo

književničkih udruženja Jugoslavije i sve naše javno mnijenje.

DRUŠTVO KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

KO OTUĐUJE KULTURU

»EKONOMSKA POLITIKA« je, nema sumnje, dobar list. Vrlo dobar, čak. O svemu o čemu piše piše pametno, sa poznavanjem problema, informativno i instruktivno. Kad je, međutim, u pitanju kultura — gotovo uvek zakaže. Svoje ekonomske stavove, koji su uglavnom neprikladni na kulturu, dovodi do paroksizma, pretvarajući ih u ekonomističke stavove. O tome smo, uostalom, već pisali.

U svom broju od 2. aprila, u tekstu »Jedna je kultura«, ponavlja se već poznata stvar. Nepotpisani autor, komentirajući zahtev za povišenjem društvenih sredstava namenjenih toj svrsi (kulturi), koji »množe se bez prestanka i, čini se, postaju s vremenom sve bujniji« tvrdi, između ostalog, i sledeće:

»...umetnici kao glavni pokretači i nosioci kulturnih zbivanja otuđuju kulturu od ostalih delatnosti koje tek integrisane sa ovom prvom omogućavaju normalan društveni kretok zemlje«. Otuduju je, veli autor članka, jer »pretenduju na povećanje autorskih honorara en general«, jer se »bore za obezbeđenje optimalnih uslova za rad pozivajući se u prvom redu na obavezu zajednice da omogućava

Nastavak na 2. strani

aktuelnosti 15 DANA

ZAKLJUČCI PLENUMA DRUŠTVA KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

o problemima suvremenog jezika hrvatske književnosti, znanosti, školstva i sredstava masovne komunikacije

PROTIVNO smjernicama VIII kongresa SKJ i III plenuma CK SKJ još ima pojedinaca koji neodgovornim istupima prema jeziku hrvatske književnosti i kulture unose pomutnju u široku javnost i podgrijevaju nezdrave odnose među nacijama naše socijalističke zajednice.

Već su dulje vremena u ofanzivi stanoviti javni radnici koji bi htjeli — služeći se različitim metodama i sredstvima — nametnuti cjelokupnom području hrvatskosrpskog jezika jedinstvenu normu i samo jednu terminološku, leksičku, sintaktičku i pravopisnu varijantu.

Slične težnje imaju različito porijetlo ali zajednički cilj, suprotan Ustavu SFRJ i neprijateljski duhu našeg društvenog poretka. Zbog toga je, na primjer, i moglo doći do pojave onog monstruoznog »Rečnika«, u kojem ne samo da

je zanimakan opstanak hrvatskog naroda nego je zatrt svaki trag i svim izvedenicama riječi Hrvat. Mi svesrdno pozdravljamo energično reagiranje srpske napredne javnosti i odgovornih činilaca u SR Srbiji, koje je u tome slučaju bilo posve u skladu s temeljnim načelima našeg društva, ali — na žalost — nisu rijetke slične opačine na širokom području suvremene leksikografije, bibliografije, historiografije, školstva i informacija, javnih službi i općih komunikacija. Sve nam to svjedoči da još nisu posve zamrle unitarističke težnje koje su prijatna razumijevanju, suradnji i bratstvu naših naroda. Postoje naime uredništva listova i izdavačka poduzeća toliko netrpeljiva da nedopuštenu zadiru u tekstove istaknutih kulturnih i političkih radnika, bilo da im nameću riječi, sintaksu i pravopis svojeg jezičkog kruga, bilo da u autoriziranim tekstovima mijenjaju izvorni govor. A predsjednik Saveza slavističkih društava Jugoslavije — koji se ne može nikako tretirati ni kao neodgovorna ni kao privatna osoba — ide čak tako daleko da povampiruje one definitivno odbacene prijedloge o uvođenju ekavskog govora u škole na području SR Hrvatske.

aktuelnosti

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

svelokoliko kulturnu aktivnost" i što »prenebregavaju tako važne momente kao što su nužnost da se kulturne i umetničke delatnosti povezuju sa ostalim procesima životnim«.

Piscu ovog članka, očividno, nešto nije jasno. Nije mu jasno, ne želi da mu bude jasno ili neće umetničkoj delatnosti da prizna ravnopravnost sa ostalim delatnostima! Ako se jedan pisac, koji za knjigu na kojoj radi dve-tri godine dobije dve ili tri stotine hiljada starih dinara, bori za povećanje autorskih honorara en general, šta to znači? Traži li on »otuđenje kulture od ostalih delatnosti« ako zahteva da od sredstava dobijenih za svoj umetnički rad — ukoliko mu autor iz »Ekonomske politike« dozvoli da se profesionalno bavi umetnošću — može da živi bar godinu dana? A može li se to od minimuma autorskog honorara koji današnji uslovi obezbeđuju?

Suština je upravo suprotna: umetnici traže identifikaciju svog rada sa ostalim delatnostima. Bar to.

Veoma je lepo što se autor bavi pitanjima i problemima kulture, ali ne bi bilo zgoreg da se pozabavi malo i honorarima koji stimulušu šund nauštrb ozbiljne literature, »zabavnu« nauštrb ozbiljne muzike, i tome slično!

PRED REŠENJEM?

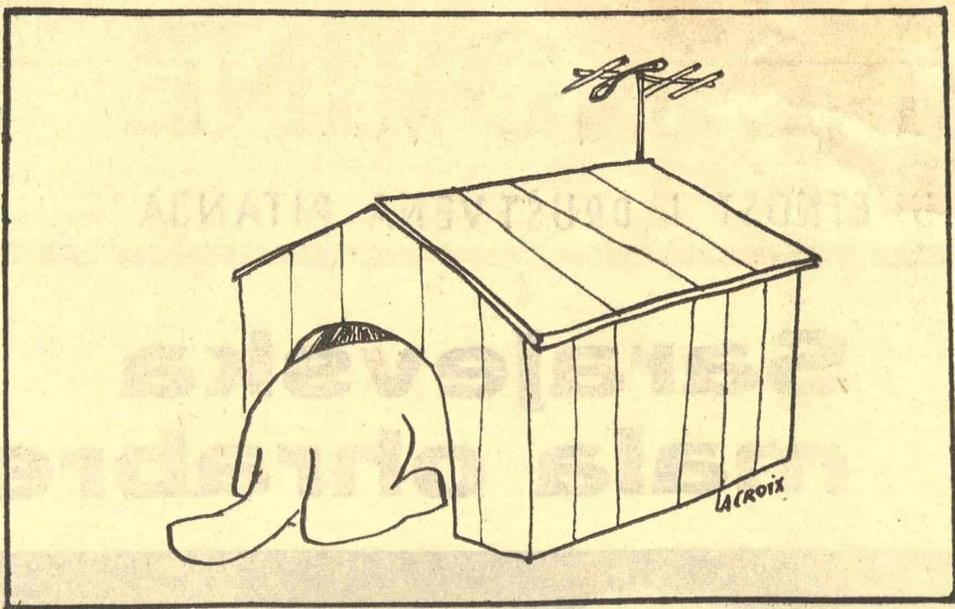
UPRAVA UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA Srbije organizovala je 14. aprila razgovor sa predstavnicima Saveta za kulturu SR Srbije, Saveza izdavača, Autorske agencije, ZAMP-a, televizije, biblioteka itd., o oplojstvu pisca, knjige i svim problemima koji se u vezi s tim stalno javljaju i povremeno zaoštravaju. Na razgovor je bio pozvan i izvestan broj društveno-političkih radnika koji nisu bili u mogućnosti da prihvate ovaj poziv.

Ono što je karakteristično za ovaj sastanak jeste činjenica da su posle dužeg vremena pisci, izdavači i bibliotekari bili prilično jednoglasni i u oceni situacije i u traženju puteva da se situacija u kojoj se nalaze pisci i knjige najpre učini »snošljivijom«, a onda, i bitno poboljša. Kao jedno od rešenja predlaže se donošenje propisa koji će bibliotekama obezbediti veća materijalna sredstva za nabavku knjiga domaćih pisaca. Na taj način biblioteke bi unapred otkupljivale jedan deo planiranog tiraza od izdavača i, samim tim, omogućile da izdavač ne gubi mnogo, ili ne gubi uopšte na izdanjima knjiga domaćih pisaca. Ukazano je na mogućnosti da se knjiga populariše preko televizije i radija, da se zahteva revizija propisa o autorskom pravu koji bi garantovali povećanje minimalne stope i uvodili naplatu autorskih honorara i za dela onih pisaca čija su se autorska prava 50 godina posle njihove smrti ugasila. Iz tih sredstava mogla bi da se finansira iju nekomercijalna izdanja, smanjuju troškovi izdavača, itd.

U diskusiji je ukazano na činjenicu da postoji potpuna saglasnost između odgovornih društvenih faktora i zainteresovanih organizacija pisaca, izdavača, bibliotekara itd, ali da i pored tog uzajamnog razumevanja još nije ostvaren pravi kontakt i još nisu postignuti zadovoljavajući rezultati koji bi nagoveštavali da se u rešavanju ovih problema krenulo sa mrtve tačke.

Kritikovan je rad Autorske agencije i ZAMP-a i ustanovljeno je da ove institucije, kao posrednička tela između pisaca i inostranih izdavača ili pisaca i domaćih novinskih i izdavačkih kuća i radio-stanica, stiču neopravdano visoke dobiti na račun pisaca i izdavača. Tek pri kraju diskusije direktor Jugoslovenske autorske agencije pokušao je da ospori valjanost argumentata kojima je kritikovan rad njegove ustanove, ali njegovo izlaganje nije moglo da uveri prisutne da su stope koje za svoje potrebe zadržava Jugoslovenska autorska agencija minimalne i da joj takvo poslovanje ne donosi neopravdano visoke materijalne dobiti. Još jednom se u diskusiji govorilo i o poštanskoj tarifi i o krajnje nekulturnom odnosu koji pošta ima u odnosu na domaću knjigu. (Prema jednom podatku poštanski troškovi iznose 14 procenata svih izdavačkih troškova kada su u pitanju knjige domaćih pisaca). Izvestan broj učesnika u diskusiji stavljao je ozbiljne zamermanke večernjoj i nedeljnoj štampi zbog njenog neodgovornog pisanja o društvenim problemima pisaca i čuli su se zahtevi da uprava Udruga književnika interveniš

Nastavak na 12. strani

Na marginama ŠTAMPE ZRNCA

Božidar BOŽOVIĆ

OVA RUBRIKA koju, moram to još jednom da ponovim, pišem privremeno, umesto njenog prvobitnog autora, dok on ne bude mogao ponovo da je preuzme, izaziva mnoge gromove i privlači ih na moju glavu. Ako odbijem usmena ogovaranja, ona iz druge ruke, i neke indirektna reakcije o kakvim ne treba voditi računa, dve vrste otpora moram da spomenem. Prvo, karakteristično je, ne samo za ovu rubriku, da i dalje kod nas postoji tendencija za anonimnim napadima. Da navedem dva primera: jedna dopisnica, iz Beograda, sa punim imenom, prezimenom i adresom. Na moj skrušeni odgovor, pošta me je izvestila da je takva osoba nepoznata na datoj adresi. Sklon da ne verujem našoj pošti (primer koji navodim nije dovoljan da ovu moju skepsu savsrim razveje) otišao sam sam na tu adresu i saznao da su, jednom, i poštari apsolutno u pravu: za takvu osobu, po imenu i zanimanju, u toj i susjednim kućama niko nikada nije čuo. Ili, drugi primer, u vezi sa prošlim brojem i člankom u njemu: jedan glas je, na telefonu — znajući dakle, moj telefon (direktni broj) u ustanovi u kojoj inače radim, a ne u »Književnim novinama« — insistirao da sa mnom razgovara a da se ne predstavi, i sručio mi u uho ružan i neuljudan tekst, a onda kukavički prekinuo vezu. To što sam ja ovaj glas, ličnosti meo pogodim mojim prethodnim tekstom, poznao nema važnosti i može jedino da bude beznačajan kompliment mojoj memoriji i sluhu. Bitno je da u ovoj našoj sredini još ima otpadaka društva kojima je anonimnost pribežište, koje nemaju muškosti da protiv javne reči izidu sopstvenim imenom i mišljenjem na svetlost dana. Da je ovo neko drugo, a ne današnje naše društvo, i da sam ja neka vlast ili bar apoletog vlasti kao takve, možda bi se našlo neko relativno opravdanje. Ovakvo, kako stvari stoje, teško je imati neku drugu reakciju na takve pojave — osim gađenja.

Sve ovo ne znači da autor ovih tekstova misli kako je uvek, a priori, u pravu. Ali je karakteristično da se ne samo izolovani pojedinci, nego i širi krug, znaju da brane od same pojave javne kritike. Da li je u redu da se kritički piše o radu štampe, onako kako se piše o radu svih drugih institucija kod nas? Postoje mišljenja, koja do mene dopiru neposredno, u otvorenim i drugarskim razgovorima, koja pokušavaju da mi dokažu da je pravi odgovor na ovo pitanje negativan, ili bar da nije u redu da profesionalni novinari kritički piše o radu svojih kolega iz drugih redakcija. Nisam uveren da su ovakva mišljenja ispravna — šta više, krajnje sam protivan takvim cehovskim shvatanjima kolegialnosti, da ne ulazim u šira obrazloženja oko ovih kritika — ali mislim da je to tema za posebnu raspravu, i ne samo u okvirima ovog lista i ove rubrike. Moram dodati da mi je čak žao što sam dve sasvim različite vrste napada na ovu rubriku i njen duh i stil podveo pod istu meru, makar prostorom i prilikom. Na to me je naterala jedino činjenica da su mi dva nedavna razgovora — jedan ružan i prljav, telefonski, sa anonimnim pigmejom koji nije imao smelosti da se predstavi, i drugi jasan, otvoren, sa kolegom koga inače u svakom pogledu cenim i u čije po bude verujem — dala povoda za ovo: obojica su postavili pitanje da li se ja i dalje osećam novinarem kad »napadam« na kolege iz ove profesije.

Naravno, samo radi evidentne istine, moram da pomenem da pored negativnih, primam mnogo više pozitivnih mišljenja, pismenih i usmenih, o ovoj rubrici (što ne mora značiti da je ona i zaista dobra — ukusi su razni). Na žalost, čak i među ovima ima anonimnih!

Kao kuriozitet, kad je već reč o anonimnim pismima, da navedem i to da sam dan uoči izlaska ovog broja dobio jedno pismo iz Johannesburga, Južnoafrička Republika, bez potpisa, a sa komplimentima — kako se to kaže — meni nepoznate firme koja se zove Garamond i koja se bavi dizajnom, štampom i papirnom robom. U kovertu je, — bez i reči propratnog teksta — osim štampane cedulje sa imenom ove firme, bio i zanimljiv isečak iz londonskog ilustrativnog časopisa *The Illustrated London News*. A na tom isečku, londonski filmski kritičar A

this page. So let me here give the questions set in Belgrade in deliciously bad English, together with my answers. The questionnaire is sent me by the Senior Editor of the Belgrade journal called *Svet*, and describes itself as "a Redaction that we make with all famous film critics from all the world." First question: "Which film made lasty year is the best?" First answer: *Le Bonheur*, directed by Agnès Varda. Second question: "Who was the best director lasty year?" Second answer: Brvan

Dent citira jedan upitnik upućen njemu (i drugim filmskim kritičarima u svetu) na takvom engleskom prema kome je prevod govora Crnaca na naš jezik, u najjeftinijoj literaturi i najgorim prevodima, stilsko čistuštvu. Za one koji znaju makar i malo engleskog, evo citata kako se jedan naš list — po imenu »Svet« — u ovom upitniku predstavlja. Zao mi je, ali se ovo na-trag, na naš jezik, prevesti zaista ne može: »...a Redaction that we make vith all famous film critics from all the world...«. Kritičar Dent veli u svom tekstu da je upitnik na prekrasno lošem engleskom (delicious), a da su pitanja koja su mu postavljena komična, ali da je na njih ozbiljno odgovorio, pa nam ne ostaje drugo nego da zaključimo da je blagonaklon i da nije iskoristio priliku za podsmeħ. Zato — evo mu pomoći s naše strane. Valjda imamo smisla za humor toliko da se i sami sebi nasmejemo.

Ovih dana je u Beogradu boravio, dan-dva, dr Sejbin, autor poznate žive vakcine protiv poliomijelitisa i provereni prijatelj naše zemlje koju je nemalo zadužio. Za vreme tog kratkog boravka, primio ga je Predsenik Republike, a zatim mu je, u ime Predsednikovog, Velibor Gligorić, predsednik Srpske akademije nauka, predao visoko jugoslovensko odlikovanje, Sva je štampa ovo zabeležila, ali većina na zaista čudan način. Neki su listovi, držeći se do apsurdna protokola, imali dve vesti tako stilizovane, a na raznim stranicama istog broja, da je jedna sadržala vest o prijemu kod predsednika Tita, a druga činjenicu da je od njega odlikovan, ali da mu je odlikovanje predao Gligorić u drugoj prilici, pa je rezultat bio da je deo strane štampe zbunjen ovim, a uzimajući naše listove za izvor, doneo biser od vesti — da je Sejbin visokim odlikovanjem odlikovala Jugoslovenska akademija!

Sve to na stranu, poseti dr Sejbinu, njegovoj ličnosti i njenom značaju, i njegovoj prijateljskoj i humanoj vezi sa našom zemljom i našim naučnicima, — sa jednim izuzetkom — posvećeno je neshvatljivo manje mesta nego bezbroj drugih vesti i napisa bez ikakve važnosti ili zanimljivosti u tim istim brojevima istih listova. Da li je moguće da smo zaboravili šta je to poliomijelitis (dečja paraliza), koliko je on harao i kod nas i sa kakvim tragičnim posledicama, šta je u borbi protiv te užasne bolesti značio Sejbin, i otkuda njegovo prijateljstvo prema našoj zemlji i njenoj zaista internacionalističkoj borbi za suzbijanje ove pošasti u svetu. Ne želim da pišem uprošćene i naivne proteste građane na smešnim poređenjima sa tekstovima ispod slika golih starijaca, ili stranama posvećenim ovome ili onome, ali je šteta što nam je nedostala mašta da posetu ovakve ličnosti i povode oko nje iskoristimo za zanimljive a korisne stuppe.

Koliko naša štampa može da ima mere i taktu u nekim pitanjima pokazao je ovih dana jedan sportski događaj. Reč je o gostovanju, u Beogradu, engleskog fudbalskog kluba »Manchester Junajted«. Malo je koga ko se ne seća tragične avionske nesreće u Minhenu, u kojoj je veći deo igrača ovog tima, na povratku iz Beograda, izgino. Ovog puta reč je bila o utakmici u istom takmičenju (samo što je sada jugoslovenski partner bio drugi, »Partizan« umesto »Crvene zvezde«), pa su kod ljubitelja fudbala u obe zemlje, a pogotovu kod dvojice-trojice preživelih iz nesrećne nekadašnje ekspedicije za Beograd, sećanja morala da ožive. Skoro svi listovi su našli delikatan i diskretan način da na to, iz prijeteta, podsete, a da ipak ne stvore nelagodan utisak koji bi mogao nastati i uticati na atmosferu ove sportske borbe.

No nije to povod ovim redovima, već nešto što izgleda kao trivijalnost (a mislim da to nije). Upravo od vremena prvog dolaska ujedinjenih Manchesteraca u Beograd, kod nas su neki sportski novinari dali (verovatno zasluženo) prominentno mesto ulozi i značaju menadžera ovog tima, nekadašnjem poznatom igraču, za koga tvrde da je jedan od najboljih svetskih stručnjaka i rukovodilaca u ovom sportu. Nije ovo, ni daj bože, jedini sličan slučaj, ali se iz očiglednog neznanja inače suverenih sveznalica među sportskim novinarima dogodilo da tu popularnu i kod nas uporno popularisanu ličnost mi nazovemo kako se ona inače ne zove. Svi listovi sada tog čoveka nazivaju Mat-om Bezbi-jem. Naš fonetski način pisanja stranih imena je zaista nesavršen (i nije bio neumestan onaj zaključak Novosadskog dogovora o stavljanju fonetskog, odnosno etimološkog načina pisanja u zagradu), ali je najbliži izgovor imena ovog čoveka, koji se u originalu zove Matt Busby, obrnut: Met Basbi.

Ne mislim, ni posle beogradskog susreta, da treba pisati Basbijeve babe, ali sam podjednako siguran da nisu ni Bezbijeve bebe: istina je, po običaju, negde na sredini — reč je o Basbijevim bebama.

ZIVOT OKO NAS Onako izgred

Ljubiša MANOJLOVIĆ

Priča o Pantu ali ne samo o njemu

LAZAR KOLIŠEVSKI nam je pričao — svima nama, jer je preko televizije pričao — priču o Pantu. Živeo i radio u Bogatiću dobar čovek Panta, naš čovek. Pre nekoliko godina bio je kandidovan kao jedini na izborima za odbornike, ali je propao — nije dobio ni polovinu glasova. Pošto su izbori morali biti ponovljeni, Komitet je nastojao da pored Pante — nije nam ni taj Panta iz oka ispao — bude još kandidata. Rezultat novih izbora predstavljao je za sve veliko iznenađenje. Jer građani su ipak izabrali Pantu, i to ogromnom većinom. Prvi put im se izgleda učinilo, zato što je Panta jedini kandidat, da ga neko silom gura. Na ponovnim izborima su se građani sami osetili kao sila u čijim je rukama odluka.

Koliševski navodi kako se povodom toga slučaja u Bogatiću govorilo: »Nećemo da nama Komitet natera našeg Pantu, nego ćemo ga mi naturiti Komitetu!«

Lepa priča iz koje se, za mnoge naše buduće izbore, može izvuci još lepša pouka. S tim što — razume se — neće moći baš svaki Panta da bude »naturen« kao drug Panta iz Bogatića. Mi ćemo sve češće videti da pored Pante postoji i potpuno neočekivani naš čovek — Anta.

Prost razlog

DA LJUDI još i agituju za odluke jednog predstavnčkog organa, razume se, nije nimalo jednostavno. Nije lako uvek na to ih nagovoriti. Ako bi, na primer, Skupština opštine u Puli zahtevala od svojih građana da agituju za opštinski budžet, oni bi to učinili — malo sutra. Razlog ipak nije suviše složen, on je čak vrlo prost: Skupština opštine je juče odbila sve predloge koje su građani dali na svojim zborovima prekjuče.

Bele vrane u Bitolju

IZ OPŠTINSKE većnice u Bitolju trebalo je da budu uklonjene drvene klupe i, uz izdatak od 6,5 miliona starih dinara, hitno nabavljene meke stolice. Sami odbornici, kojima su fotelje bile namenjene, suprotstavili su se i izbrisali ovaj rashod.

Tako, u jeku reforme, kad se, neka smo živi i zdravi, još raspina na stari način, funkcionerima bitoljske opštine ipak nije pošlo za rukom da izvrše reformu jeftinih klupa u skupe stolice.

Dečja igra se zove — država

PONEKO SMATRA da je odumiranje države priča za malu decu.

Odumiranje države je, međutim, ozbiljna tema za odrasle. Stvari idu svojim tokom, država će doista odumreti. A kada, to ćemo videti ili nećemo videti. Dotle ćemo, a svakako i posle toga, slušati ono naše:

— Videćeš ti svoga bogal!

Jer, žilava je stvar država. Mi je krešemo, ona se razlištava. Nedavno, u selu Goleši kod Banjaluke, država je dobila čak celu jednu novu, mladu grančicu. O grančici su pisale sarajevske »Male novine« (preštampao zagrebački »Izbor«).

Pošto se u školu neuredno dolazi, učitelj u selu Goleši je odlučio dake obukao u milicionarski uniformu, pa ih šalje kućama onih koji izostaju. Neuredni daci se otimaju, plaču, ali ih straza u porno sprovodi.

Pošto je začetnik ove državotvorne ideje seoski učitelj, jedan učenik iz Banjaluke koji je video neobičnu sliku pita preko dečjeg lista: može li jedan čovek to da radi?

Može, čim radi. On ili ko drugi.

Samo, dak može, i mora, da postavi svoje pitanje. On ili, u drugom slučaju, neko drugi.

Preobražavamo poljoprivredu

AKO SMO SANJALI o hlebu bez motike, san nam se ostvario. Motika nema gde da se kupi.

Reizbornost

NOVI KANDIDAT za direktora uvek ima jednu veliku prednost: još nije pokazao šta ne zna.

Onako, izgred

NE MORA svaki preokret da bude dobar. Preokret je i kad počne da se radi naopako.

VINJETE IZRADIO TOMISLAV HRUSKOVEC

Veliki i mali

KAZU VAM TAKO oni čiji je posao da daju savete i da očekuju da će biti poslušani; kažu vam tako:

»Zašto ne napišete dramu o malom čoveku, o njegovim sitnim, svakodnevnim žalostima, radostima...« (i u tom stilu).

Živim na ovoj planeti dvadeset i devet godina i još se nisam upoznao ni sa kim, ko bi ličio na toga »malog čoveka«, kojeg mi prosvetitelji poturaju kao primer pod nos još od prvog razreda gimnazije.

Mali čovek — ko je to?

Jeste li ga vi možda sreli? Nigde kao na televiziji ne izgleda tako kristalno jasno tražanje za njim. Traže ga na sve strane. Živimo u vremenu u kome priče o »malom čoveku« doživljavaju čudo od konjunktura. Ono što naročito pada u oči kada ga neko spomene, jeste svakako činjenica da u poređenju sa njim pisac koji ga stvara izgleda nekako grandiozno. Upravo taj srazmer izaziva u meni grozu od hipokrizije. Kada televizijski pisac izvesnog časa u svom životu odluči da se iskobelja iz svoje kućne haljine, kada odluči da napusti zbirke lula i svoj izrezbareni hrastov sto, on se uz svu mogućnu pompu počinje spuštati na nivo tog jadnog, tog izmišljenog, malog čoveka, na isti način na koji se Sherlock Holms spuštao na jedno koleno da kroz lupu pronađe neku značajnu česticu.

Kao da ih čujem: »Kako sam ja samo napredan! Pogledajte ja se trudim da opišem tog jadnika, tog malog, iako sam veliki. Kako sam samo dobar! Pogledajte samo kako mi polazi za rukom da me zainteresuju njihove ah, sitne čežnje, težnje i ljupke radosti! Baš sam osećajan, zar ne? Broj moga žiro računa je 601-620-46575...«

Tražio sam male ljude. Obilazio sam susede, putovao lokalnim vozovima, spavao u slami salaša pored autostrada, družio se sa šoferima, preprodavcima karata, lopovima i žandarima (bivšim), činovnicima i nastojnicima — i svaki od tih ljudi koje sam upoznao na neki način bio je ogroman, bio je Napoleon Bonaparta, Mikelandelo, Betoven, Lola Dukić!

Pročitah ponovo opis malog čoveka. On dakle:

Ide u sivom odelu,
maltretira ga šef,
gnjavi ga žena,
pije kiselu vodu »Knjaz Miloš«,
ima hoby (kakva užasna reč!),
čita »Svet«,
igra lutriju (klasnu)...

Utvrдио sam, zatim, da on svoga šefa koji ga maltretira mrzi strašnije i užasnije, čak i od ovog momka iz antičke čitanke koji je stalno želeo da spali sirotu Kartaginju. Njegova mržnja i njegov bes behu ogromni — nije znači bio mali. Zahvaljujući tankim zidovima modernih stanova slušao sam noćima svoje susede, male ljude, kako svojim ženama drže govore u kojima su bili glavni junaci, najpametniji, najneustrašiviji, najbeskompromisniji. Čak ni po njihovim rečima nisu, znači bili mali. Njihovi štofovi za siva odela bili su najskuplji, a kada su mali ljudi kupovali srećke, želeli su najveće dobitke. Recite, zar su to mali ljudi? Čitali su »Svet« da bi naučili kako se uspeva u životu. Voleli su Belmonda jer je posredstvom bajke napravio čaroban uspeh. A njihov hoby? (Stvarno nemoguća reč!) Ako su skupljali šibice, skupljali su ih zato da imaju više šibica od bilo koga na svetu. Pa zar su to stvarno mali ljudi?

Za vreme rata, kada smo moji prijatelji i ja bili deca, događale su se velike stvari. Došao je mir i prosvetitelji rekoše: »Velike stvari su završene, vama ostaje da pišete o malim!« Tako smo preko leta učili kako se prave automobilski putevi prvog reda, dok smo preko zime učili kako se obaraju umetničke teorije drugog reda. Obratiše nam pažnju na »male ljude«, ali svaki čovek kome bi se približili postajao bi ogroman, toliko ogroman da nismo od njega mogli otkriti više od fragmenta. Zaradili smo dvostruko ličnosti i prekrete što ne umemo da pronađemo Njegovo Veličanstvo Malog Džentlmena. A kada 1956. godine Jugosloveni pronađoše televiziju, taj mali čovek bio je toliko monumentalan, da se nikako nije dugo agurati na tako mali ekran.

Izvinite, mali ljudi, što ne mogu da vas pronađem, nigde sem među onim koji insistiraju na vama! Ostala mi je još jedna jedina nada, možda ste se sakrili u državi Mali. Ali prosto ne smem da tam o otputujem, jer zamislite, ako niste ni u njoj!

U međuvremenu, gledaču televiziju i uživati u tome kako se divno zabavljate kada vam serviraju priču o tome kako ste skromni, kako, ah, imate divne male radosti, tako slatke, tako beznačajne, kako vas oblače u siva odela i sive rečeniće, vas koji odlazite u bioskop samo onda kada se daju filmovi o najjačim i najhrabrijim na svetu.

Jedan savet: nemojte tražićima za malim čovekom otkriti našu tajnu. Zabavljajte se dok ih posmatrate kako, tražeći vas male, postaju sve veći i veći, toliko veliki i toliko okrugli, da će uskoro eksplodirati kao baloni napunjeni plemenitim plinom svoga samozadovoljstva.

A kada na zemlju padnu celofanske krpice njihovih opni, verovatno ćete shvatiti da su pali pred noge najvećih malih ljudi.

Momo Kapor

Petar Volk

POZORIŠTE

PREMIJERA
„TESLA“
MILOŠA
CRNJANSKOG
U NARODNOM
POZORIŠTU

VASA PANTELJIĆ I MILENA DAPČEVIĆ U „TESLA“ MILOŠA CRNJANSKOG

SAMOČA KAO IZRAZ SLOBODE

da imamo više biografskih drama i o drugim velikanima naše bliže i dalje prošlosti — jer njihovih primera mogu samo doprineti da u istoriji pronađemo ono njeno trajno ljudsko značenje nepohodno da se bolje shvati i trenutak kroz koji prolazimo kao pojedinci i kao celo društvo. Istina, savremeni gledalac teško prima arhaične forme u akademskom stilu od pre četrdeset pa i više godina koje su, sasvim sigurno, već odavno izgubile moć delovanja. Ali, zar je neko i očekivao da će se Crnjanski upustiti u avanturu i eksperimentisanje sa modernim dramatičkim oblicima? Njemu nije bio cilj, i to ne krije, da od Teslinog života načini neku iluzivnu svoje sopstvene realnosti. Suvviše je pisac saosećao sa sudbinom ovog našeg zemljaka da bi materijalne činjenice sveo samo na obične faktografske podatke ili elemente proizvoljnih konstrukcija. Sve to, međutim, nisu još dokazi da je „Tesla“ po svojoj osnovi ogoljen i prahnjav kako bi se nekom pokloniku novih formi moglo da učini sa scene. Crnjanski nastoji da Teslu opiše u sasvim realnim i konkretnim uslovima, i zato se nije slučajno opredelio za onu prelomnu godinu između prošlog i ovog veka kada se veliki naučnik i vizionar i sam našao na razmeđu između bleštavog ekonomskog uspeha i poraza. To je upravo ono vreme kada je trebalo odlučiti da li svoje ideje i umne sposobnosti staviti u službu kapitala ili ih ostaviti otvorene za čitavo čovečanstvo.

Humanizam je Tesli bio važniji od novca, pa mu se zbog toga nije mogao da zamagli pogled okrenut ka budućnosti. Time se i u pomalo stacioniranoj sceni postavlja problem, toliko karakterističan za savremenu realističnu pozorišnu literaturu: — šta je i u kojoj meri čovek u stanju da učini sa svojom slobodom u najsurovijim životnim situacijama? Tesla, po onom što znamo o njemu kao čoveku, nije mogao da se pokoleba i prihvati po kornost, tako da je prirodno što sve kompromise odbija dok se isključivo ne pretvori u ličnu tragediju. Crnjanski se zbog toga ne bavi istraživanjem nekakvih unutarnjih, podsvesnih dramskih sukoba u samoj Teslinoj ličnosti, ali mu je stalo do, u krajnjem slučaju,

proizvoljnih psiholoških obrazloženja za njegove postupke. Za pisca Tesla nije apstrakcija i otuđeni čovek koji se kao određeni pojam nalazi u stalnom sukobu sa svetom realnosti — već biće čija je biografija poznata čak i učenicima osnovnih škola. Raspoloživi podaci su, prema tome, mogli biti samo upotpunjeni (to se oseća u razradi likova kakvi su Carls, bogati Teslin prijatelj, zatim njegova žena Rozamond i mlada Elen) da bi uza svu informativnost teksta — gledalište ipak samo stvorilo svoj sud o tome kakav je Tesla bio čovek, da li je uvek imao pravo, šta se sve krije iza njegove upornosti i isključivosti. Iz te perspektive gotovo da nije najvažnije što je ova drama pisana teškim stilom, sa bezbrojnim obrtima, bez dovoljno istančanog osećanja za mogućnosti scene i preteranim insistiranjem na određenim materijalnim činjenicama koje se zbog veće jasnoće u pojedinim replikama po nekoliko puta variraju.

Crnjanski je ipak uspeo da očuva scenu od vulgarizovanih situacija i uprešćavanja, tako da „Tesla“ nije drama sa crno-belim likovima. Vestinghaus je, iako milioner, najpozitivnija ličnost iz Tesline blizine, pa čak ni Carls nije moguće svesti samo na jednu dimenziju. Zar i likovi Teslinih zemljaka nisu preliveni nekakvom blagom ironijom? Pa čak i Elen, ma kako bila neobična, gaji određene emocije prema Tesli. Bitno je da posle gledanja drame imamo sasvim određenu predstavu o ovom čoveku i van toga ne treba tražiti od teksta nekakav posebni smisao. Uz sve to nemoguće je ne primetiti ljubav sa kojom je napisana drama i pečeno nešto o samoci i o tome šta znači biti stranac u jednom surovom svetu. U tim pasazima ima odblesaka kojima je sasvim sigurno teško poreći literarnu vrednost. U svakom slučaju, „Tesla“ je iznad proseka onoga što čini našu savremenu domaću dramsku literaturu i dragoceni nam je nego mnogi drugi prethvaljeni tekstovi poput onih Huhuta, Bolta ili Kopita.

Međutim, što se na sceni Narodnog pozorišta dobila celovitija slika o „Tesli“ razloge treba tražiti, pre svega, u izboru glumaca, rediteljskoj koncepciji i opremi predstave. Ovako čvornovat, težak i ra-

zuden tekst zahtevao je maksimum koncentracije i najbolje umetnike za najmanje uloge. Ono što je učinjeno sa likovima Carlsa (Milan Puzić), Ralfa (Đorđe Pura), Harisona (Radmilo Čurčić), na primer, pre je za dečju priredbu nego za ozbiljnu priliku. Uz to improvizovani kostimi sa primesama operete i nekusa Božane Jovanović učinili su da se i u vrlo dobro koncipiranom dekoru Miomira Denića oseći suviše velika praznina, te je predstava nekako rastočena na delove bez jedinstvenog intenziteta.

U svojoj koncepciji Borožan je ovo tkivo shvatio kao konvencionalno realističko-konverzaciju saonsku dramu i činio sve da ona i u formi predstave dobije takve okvire. U tome je bio preterano revnostan tako da se stekao utisak da je čak bio nezainteresovan za osavremenjivanje teksta i njegovo prilagođavanje zahtevima današnje scene. Suvviše se poštovala kompozicija drame, pa su se tako podvlačili i natezali oni šabloni što optećuju reči, navode protagoniste da svaki prizor fiksiraju do kraja, da ne ispuste ni jedno od maniriziranih kucanja na vrata, ulaženja predstavljanja, opraštanja, posuživanja — tačnije sve ono što je najmanje zanimljivo u dramati Miloša Crnjanskog. Od pisca se ne očekuje da poznađe do tancina scenu, ali Borožan je mogao da mu u tom pogledu daleko više pomogne ne samo oko kondenzacije teksta već i oslobađanjem od svega nebitnog kako bi suština postala vidljivija. U tom pogledu zbivanja su bila suviše skućena, usiljena i odbojna, tako da su se teško izdizala iznad korektnosti.

Svu svoju pažnju Borožan je bio usredsredio na igru Vase Pantelića, kako bi ovaj umetnik što adekvatnije protumačio lik Nikole Tesle. Iz njihove saradnje dobili smo zaista impresivno ostvarenje, verovatno najsloženije koje je Pantelić u poslednje vreme kreirao. Imponuje njegov osećanje za stil, vanredna dikcija, snaga da se reči podrede unutarnjem raspoloženju, prisutnost u svakoj sceni, tako da je na trenutke neodoljivo podsećao na fotografije i zapise o Tesli. Zato je prava šteta što se u trećem i četvrtom činu insistiralo na aroganciji koja je pretila da uništi setu i

poetičnost u samom liku. To je vodilo predstavljajući Tesle više kao čudaka i kompleksiranog inferiorca nego vizionara. Finale je ipak odagnalo ove zle slutnje, tako da je Pantelić zaslužio svaku pohvalu.

Milena Dapčević je u Rozamondi, toj maloj ulozi, našla dovoljno prostora i materijala za jednu izuzetnu minijaturu: u njenoj toplini, iskrenosti i suptilnim emocionalnim vibracijama odrazila se sva tragičnost Teslinog intimnog sveta. To je precizan ženski lik bez kojeg bi bilo teško objasniti sve ono što se dešavalo sa Teslom. Njihova scena je verovatno najlepší trenutak predstave. Potpuno u senci njene lepote nalezila se Olivera Vučo kao Elen — jedna od onih bogatih mladih dama koje su želele da postanu Tesline saputnice. Njena igra podsećala je na napućene prečioze, sva nekako u površnim reakcijama, tako da se na momente svodila na markiranje uloge. Rašivenu haljinu nosila je bez potrebnog dostojanstva, sa naglašenim starletizmom, koji može biti dopadljiv, ali mu ipak nije mesto u ozbiljnom pozorištu. Ali u celini — stekao se dojam da je to glumica daleko zanimljiviji mogućnosti nego što ih je ispoljila u svim svojim ranijim ulogama.

Petar Kralj predstavio se u ulozi Bukavice — kao veoma obdareni karakterni glumac. U njegovoj interpretaciji ima snage, temperamenta, šarma i spontanosti i on je od svega nekoliko replika izvajao lik nesrećnog mladića koga su doveli iz ovih naših krajeva da bi se boksovao po cirkuskim ringovima i bio varan dok konačno ne strada od teških udara. U njegovoj sudbini, koja je jako potresla Teslu, ima neke rustikalne simbolike koja se izdiže iznad celog komada. Od ostalih učesnika u ovom komadu posebnu pažnju zaslužuju još Predrag Tasovac (Mek Kinli) svojom odmerenošću i jednostavnošću, zatim markantnost Božidara Drića (Garfild) i ubedljivost Miloša Žutića koji je od Vestinghousa napravio pozitivnu ličnost a da se pri tome nije poštapao nikakvim melodramskim pomagalicama i time doprineo da se uspostavi nekakva ljudska ravnoteža između Tesle i Amerike.

Petar Volk

SLUČAJ PESNIKA VLADIMIRA GAJŠEKA

Iako se „Slučaj Gajšek“ odigrao u slovenačkoj kulturnoj sferi, ipak su njegova suština i pitanja koja se neophodno nameću u vezi s njime šire, ne samo jugoslovensko socijalističkog, nego i svetskog značaja. Ovo utoliko pre što je slučaj sovjetskih književnika Sinjavskog i Danijela uzvitlao toliko prašine u međunarodnoj kulturnoj areni i što izvođenje italijanskih gimnazijalaca pred sud zbog ideja izloženih u školskom listu „Komarac“ prevazilazi italijanske okvire i izaziva komentare na stranicama svetske štampe. Zato se iznošenjem slučaja Gajšek pred širu jugoslovensku publiku ne plašimo eventualnog mišljenja da se ovim mešamo u interne stvari slovenačke kulture, tim manje što se nameravamo držati samo hroničarskog iznošenja činjenica bez pretenzija za uzimanja vlastitog stanovišta i uticaja na ma koga i što opisivanjem ovog slučaja ispunjavamo želju znatnog dela napredne slovenačke, u prvom redu omladinske javnosti.

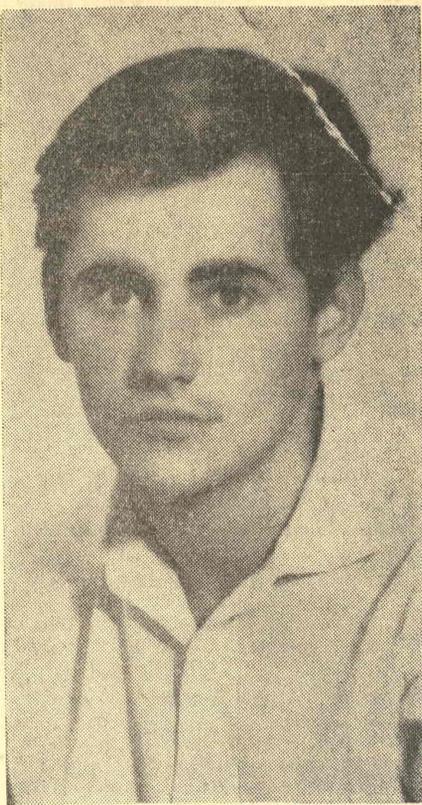
List ljubljanskih studenata „Tribuna“ je u svom 14—15. broju, 19. maja 1965. godine, objavio pesmu „Sveta porodica“ već zapaženog talentovanog pesnika Vladimira Gajšeka, rodom iz Maribora, studenta svetske književnosti u Ljubljani. Pesma je izazvala protest studenata Teološkog fakulteta u Ljubljani, upućen uredništvu „Tribune“, kojim su osuđivali Gajšekov način izražavanja i tvrdili da se ne slaže s osnovnim načelima našeg Ustava koji poštuje i uvažava lično uverenje svakoga građanina. Zatim su tri slovenačka biskupa protiv pesnika podneli prijavu Okružnom javnom tužilaštvu u Ljubljani koje je Gajšeka optužilo zbog krivičnog dela po čl. 119/III Kriv. zakonika, tj. zbog širenja verske netrpeljivosti. Na javnoj raspravi 25. januara 1966. godine Okružni sud u Ljubljani, odbacujući odbranu pesnika, osudio je Gajšeka na 14 dana zatvora, uslovno za godinu dana.

Da bi neupućeni čitaoci mogli da stvore predstavu o čitavom slučaju, ovde donosimo inkriminisanu pesmu u prevodu za koji, u pogledu tačnosti, snosimo punu odgovornost. Gajšekova pesma glasi:

SVETA PORODICA

Sja julsko sunce i u prašini koračaju
paradni konji i uniforme
u ritmu marša ljudi odlaze ulicom
puške svetlucaju
u nemiru vetra vetra
drveća i ruševina
u stopama dečaka što jure za muzikom
u nemiru trave što uzdiže glavu
grozničavo odlaze
nekud na sve strane
možda i put smrti
put golemog kamenja grobova
smeju se
plakače sa psima u žučkasti mesec
sami i zaboravljeni
Iza kuće je drveni nužnik
drveni nužnik otvorenih vrata
vrata su išarana kredom
neko peva psalme
neko mrmlija molitve
možda samo zuje muve
ne nije to je ljudski glas
U drvenom nužniku o zardaloj kuki visi
muškarac oko trideset godina
probodena vrata
po prašnjavom telu mu krv neosušena
muve zuje muve zuje
zarivaju mu sisaljke u telo
kako je lepo živeti govore
ON samo moli samo moli
dodi bože oče ili spasitelju
ili sveta djevo marijo ili sveti duše
skinite me s kuke pustite
da bar ljudski umrem
znam da ste u kući
pa šta radite što ne dođete
oh spasite me
Gologlavi bog otac ga čuje napolju je
vrućina kaže

ustane i ode iza kuće
šta veliš čoveče pita ga bezvoljnim glasom
pomoz mi uzdiše obešeni
neću da prljam ruke kaže bog
ljudi su me ionako oterali
svi mi se podsmevaju
vidi moja bezuba izjedena usta
trule mi desni ni jesti više ne mogu
samo još mogu da pijem
neka te sišu muve nije me briga
ja samo gledam i slušam
prošlo je vreme vreme detinjstva
moja ljubav i san o bogzna kakvoj slavi
Peče letnje sunce
čovek se još moli i nada
muve su mu izgrizle ruke
kako je život slađak govore
u daljini negde duvačka muzika i oblaci
na uzvišenom tudem nebu
on i dalje moli
spasitelj ga čuje i izade iz kuće
baš me sa ručka dižeš progunda
ko si ne poznajem te
ko si
vidim da ti dosaduju muve
bežte muve bežte
to je sasvim običan mučenik
sad vidim
čekaj
da i ja pokušam
čovek ostavi spasitelja ode u kuću
sveti duh leži na mariji
nećeš roditi sterilizovana si kaže joj
stari bog otac proba da piše pesme
senilan je i bolestan
devica ljubi svetoga duha
ljubi mu snažni vrat ruke
volim te volim te volim te govori
vlažnim glasom
pa kako je zatim pita spasitelja

VLADIMIR GAJŠEK

pokriovi se čaršavom
duge joj se kose tako lepo svetle
kao fazanovo perje na suncu
dobro odvraći čovek čudeći se što ga
nisu prepoznali
kako to da zaborave obličje spasitelja
šta ono htedoh rado bih na paradu reče
pusti lude junake na miru kaže marija
i poljubi svetoga duha
čovek izade na sunce
šta se, dosaduje se
zatim ode u mračnu crkvu punu svečanosti
među velike stubove i posmatra veliko
večno svetlo

iz starih dana

JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ bio je verovatno prvi srpski pesnik čije je stihove u prevodu upoznala američka publika XIX veka. Inicijator ove akcije bio je Nikola Tesla, koji je posle jednog srdačnog susreta sa Zmajem u Beogradu 1892. godine, pokušao da prevodi neke njegove pesme na engleski. Svoje neveste prozne prevode pesama „Tri hajduka“, „Ciganin hvali svoga konja“, „Tajna ljubav“ i „Dva sna“, pokazao je svome prijatelju, američkom izdavaču i pesniku Robertu Andervudu Džonsonu, koji je devedesetih godina uređivao njujorški časopis „Senčeri magazin“. Oduševljen ovim pesmama, Džonson ih je prepevao i objavio u majskom broju svog časopisa 1894. godine, uporedo sa Teslinim biografskim člankom o Zmaju koji je iste godine Milenko Vesnić preveo i objavio u „Delu“.

Pored primerka časopisa, Džonson je 3. maja poslao Zmaju jedno dosad nepoznato pismo na engleskom (koje se čuva u Narodnoj biblioteci u Beogradu), koje u prevodu glasi:

Dragi gospodine,

u trenutku kada Vam ovo pišem, ne znam da li Vas je moj prijatelj Tesla obavestio o našem zajedničkom trudu da kroz „Senčeri magazin“ predstavimo američkoj publici uzorke Vaših izvanrednih pesama. Njegovi prozni prevodi ovih i ostalih pesama pobudili su u meni takvo divljenje, da nisam imao mira dok ih nisam prepevao na engleskom. Ove parafraze (ne usudujem se da ih nazovem prevodima) baš su izašle u majskom broju časopisa čije sam Vam primerke poslao. Dostavljam Vam i rukopis samih pesama i kratkog uvodnog članka koji je Tesla rado pripremio. Šaljući Vam ovo, nadam se da nećete osuditi naš poduhvat.

Što se tiče detalja ovog literarnog rada — mislim mog udela — jedva bih se mogao nadati da ćete ga odobriti. Svestan sam ozbiljnih nedostataka mojih stihova i znam koliko je beznačajno misliti da se Vaše fine misli mogu precizno prevesti na naš nezgrapni jezik. Ja sam ipak morao da ih preradim, kako bih našoj publici objektivno predstavio sliku koju sugerirate. Pa ipak, pored svih defekata

ljudi kleče pred oltarem
za juče za danas za sutra
čekaju novo vaskrsenje
a na beskrajnom nebu svrkuću lastavice

Iz sudskog obrazloženja presude navodimo sledeće činjenice. Pesnik se između ostalog branio i time da pesnik nije dužan da odgovara za svoju pesmu ako je ona umetnički rad i da način pristupanja pesmi ne sme da se profaniše. Pesma se ne sme tumačiti kao politički, filozofski, sociološki itd. izraz. U umetnosti mora da prevladuje slobodno izražavanje koje istovremeno mora da bude čovečansko i opšte. Pesma kao umetničko delo, kaže Gajšek, ne može da vredi versko uverenje studenata Teološkog fakulteta, biskupa i vernika. Sigurno je da svaki građanin, s obzirom na svoje shvatanje, svoj stav prema svetu i svoje versko ili neversko uverenje pesmu shvaća i interpretira drukčije. Konačno je optuženi Gajšek predlagao da sud kao veštaka sasluša prof. svetske književnosti na Filozofskom fakultetu u Ljubljani Dušana Pirjevca-Ahaca koji bi dao ekspertizu njegove pesme. Sud je zauzeo stanovište da Gajšek nije ni tužen ni osuđen „zbog svojih pogrešnih pogleda na umetnost“ već „samo zato što je u svojoj pesmi načinom izražavanja otišao toliko daleko da je njime pobuđivao versku netrpeljivost“. U toj je pesmi na zardaloj kuki u nužniku obešenog muškarca probodena vrata povezao s imenima, izrazima i pojmovima koje u svojem verskom učenju upotrebljava katolička crkva, i to na takav način da time nedvoumno ismejava i sramoti, pa čak i vredi verska osećanja i uverenja koja se zasnivaju na tim pojmovima. Izrazi „gologlavi bog otac“... „kaže bog vidi moja bezuba izjedena usta, trule desni, ni jesti više ne mogu, samo još mogu da pijem“... „sveti duh leži na Mariji, nećeš roditi, sterilizovana si...“ „stari bog otac proba da piše pesme, senilan je i bolestan“ itd... ubedljivo potvrđuju ovaj zaključak suda. Optuženi Gajšek kao student Filozofskog fakulteta je po mišljenju suda bio potpuno svestan da će takvim načinom izražavanja izazvati versku netrpeljivost i zato njegova odbrana da delo nije napravio namerno nije ubedljiva. S pravog gledišta su u postupanju optuženog dati svi znaci krivičnog dela po čl. 119/III Kriv. zakonika. Ovakav zaključak suda ne bi mogao pokolebati ni veštak kojeg je optuženi predložio, pa je zato njegov predlog i odbačen.

Na presudu je odmah reagovala „Tribuna“ čije uredništvo smatra da je „Crkva sama u ovo vreme prekršila princip ravnopravnog i na međusobnom poštovanju i toleranciji zasnova-

nog dijaloga i u konkretnoj društvenoj situaciji političkim pritiskom postigla optužbu studenta Gajšeka“. Istovremeno je „Tribuna“, uz izjave Univerzitetskog odbora Saveza studenata Jugoslavije i UK SK Slovenije, donela i opširnije izlaganje A. Jana u kojem autor pored ostalog ovaj slučaj povezuje s mešanjima katoličke crkve u pitanja slovenačke kulture u prošlosti (kad je ljubljanski biskup Tomaž Hren spaljivao protestantske, na slovenačkom jeziku pisane knjige, ili kad je drugi ljubljanski biskup Antun Bonaventura Jeglič spalio prvo izdanje Cankareve pesničke zbirke „Erotilke“ itd.). Pored toga je javno postavio pitanje slovenačkom PEN klubu zašto ima razumevanja za mnoge druge stvari, a za pitanja ovakve vrste nema interesovanja.

Reagovanje napredne studentske omladine je podržao i slovenački list „Naši pogledi“, u kojem su 12. marta 1966. istupili poznati pripovedač Ivan Potrč sa člankom „Tiha pobeda klerika“ i pesnik Herman Vogel sa člankom „Protestiram (i bojim se)“. Poanta Potrčevog članka je u sledećem: „Ne znam kome će sada koristiti ovo glosiranje, ovo naše negodovanje i protest, kad se narodni sud pobrinuo za to da klerici slave svoju tihu pobedu. Kome? I zašto? Zalili su se teolozi, žalio se osvećeni kler, žalili su se zbog pesnikove blasfemijske katarze (a ne zbog nepravilne misli!) — i narodni sud je osudio. A moram kazati i ovo! Naš društveni dogovor, koji treba da osigura trpeljivost prema verskim osećanjima naših ljudi, nije u Gajšekovom slučaju dobio pravu — skladnu potvrdu. Tako se nismo dogovorili“. Ovom setnom uzdahom starog revolucionara i renomiranog književnika pridružuje se oštrije glosiranje čitavog slučaja iz pera pesnika Hermana Vogela koji ističe da se kao stvaralac sada plaši uopšte stvarati, jer nikad niko nije siguran da se neće svojim umetničkim radom nekome zameriti.

Gajšekov slučaj je izazvao žive komentare među ljubljanskom omladinom, osobito onom progresivnom i politički zrelijom. Dok konzervativnija omladina u čitavom slučaju vidi jačanje moći crkve i time dokazuje da su statistike verskog lista „Družina“ o porastu pasete crkvama tačne i iz svega toga izvodi logičke zaključke, progresivna omladina želi stvar tumačiti kao dokaz da se crkva i vera u socijalističkoj Jugoslaviji ne progone kako to još uvek lansiraju reakcionarni krugovi u inostranstvu. S druge strane se baš u tome nalazi potvrda Titovih reči na III plenumu CK SKJ o potrebi budnosti i daljeg boja protiv klasnog protivnika. Zato bismo želeli čuti i mišljenje šire jugoslovenske javnosti, a osobito naših vodećih kulturnih i političkih radnika.

Na samog pesnika presuda je izazvala dubok utisak: pogodila ga je i smutila, ali ne i obeshrabrila. Nelagodno mu je što ga je jedna njegova pesma i nehotično postavila u centar šireg interesovanja, i to ne svojom umetničkom stranom, već elementima koji s umetnošću ne bi smeli imati veze. U tom smislu je autoru ovih redova poslao neke vrste pesničku poslanicu o kojoj ćemo progovoriti, možda, drugom prilikom. A sada bismo rado čuli mišljenje drugih.

Dr Milan Rakočević

ZMAJ i američki PESNIK

Snežana
KIČOVIĆ-PEJAKOVIĆ

moga posredničkog rada, prodire sjaj Vašeg genija i naši pesnici vide u njemu Apolonov znak. Nadam se da će ovo opravdati moju pre-nagljenost.

Treba posebno da se izvinim za slobode koje sam dvaput koristio u Vašoj priči: jedno je neznatna izmena, a drugo prerada.

U „Tri hajduka“, koliko ja razumem, slučajac priče se krsti od straha i groze. To teško može da se prevede na engleski a da se ne izmeni okvir dela. Najpre sam pogrešno razumeo prevod gospodina Tesle tako da su se kod mene sami kosturi krstili, a zatim mi se učinilo da se naglašavanjem verske netrpeljivosti i jezovitosti toliko pojačava napetost dramskog efekta, da sam sa izvesnim opiranjem odlučio da tako ostavim. Vašem narodu, kome nisu potrebna nikakva uputstva o ponašanju hajduka i hrišćana ovo može izgledati suvišno, ali kod naše publike time će se stvoriti neophodna predstava o rasnom i verskom sukobu koji čini srž balade.

Iz sličnih pobuda učinio sam da stari Bidar u „Dva sna“ steže handžar na čijem je balčaku ispisana molitva iz Korana. Nadam se da Vam ovo neće izgledati suviše teatralno. Naš

narod nema toliko mašte kao Vaš i potrebno mu je očiglednije tretiranje tako delikatne teme.

Osetivši zadovoljstvo koje su mi pružile Vaše pesme, usudujem se da Vam pošaljem primerak knjižice svojih stihova i molim Vas da mi učinite čast primajući ih.

Izvinjavajući se sada za nedostatke prepeva koje verujem da nećete pripisati mome uglednom i dragom prijatelju Tesli, ostajem dragi doktoru,

s osobitim poštovanjem i odanošću Vaš
Robert Andervud Džonson

Oduševljenje kojim odiše pismo ovog skromnog američkog pesnika i vatrenog poklonika Zmajevе poezije, bilo je iskreno i trajno. Džonson se u svom docnijem radu vraćao na našeg pesnika. U februarском broju istog časopisa 1895. godine, objavio je svoj pesnički prevod „Luke Filipova“, a njegova zbirka „Pesme slobodi i druge pesme“ (Njujork, 1897) obuhvata i trinaest prevoda Zmajevih pesama. Najnad, zbirka „Pesme“ (Njujork, 1908) sadrži neke Zmajevе pesme na engleskom. Svi ovi prepevi radeni su prema proznim prevodima Džonsonovog prijatelja Tesle.

Ognjen LAKIĆEVIĆ

spomenik danu da bude večan.

Kad kažem noć: sve zvezde mi kroz glavu prolete.

PTICA

KAO TAČKA u vazduhu o bolna o neprebolna u letu.

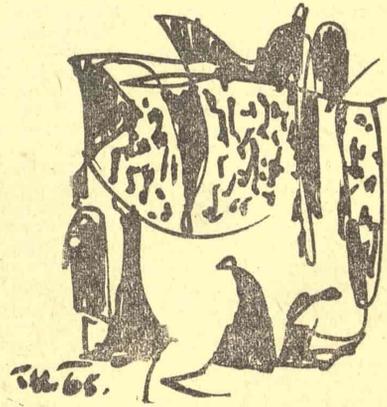
Kakve sve snove sanjaš kakav mi put crtaš o hoćeš li se vratiti po moju smrt? Otkuda ti tolika hrabrost da menjaš snove kao pravac leta Otkuda tolika toplina u tvome pogledu o besmrtna o visino I sunce se okreće oko tvoga oka kako je duboka tvoja misao o porazu Kako uzvišena metafora o letu Ptico mome padu najsličnija zaboravi jutro koje kasni ali ne ponovi nijedan svoj let dok recituješ moj pad i snimaš moje ponore.

DAN

DO PODNE kopam grob da dan sahranim. Od podne do noći gradim

Do podne iskopam raku sebi do ramena i nikad veću da ceo dan stane. Noć sažmem u jednu tačku da bude plava kao jedno dobro znano oko...

Do podne kopam grob da dan sahranim. Od podne do noći gradim spomenik jednom danu da bude večan.

Ivan
CEKOVIĆ

Potajna pjesma

TRERE me ovaj čas što se u kosmosu
moje kože igra šuge
Tek da proćerda vrijeme
More me u zenitu dna dileme nijeme

Bridi me koža i kosa i roj osa u glavi
Rt vjere što migom može buru da pridavi
Peče me presječen let pčele u travi

Raskida me krv tako pora svaka da mi onokta
Podamnom i zemlja da se iskida
I nikad da se ne izvida

Gori me najuzasnije i najstrasnije cvjetanje
Ruža pakla u progutanom kriku
Vreba me žedna pjesma u jeziku

Do zemlje zvjezdane

NI JEDAN trenutak ne prođe bez moje
žrtve

Svaku hiljaditu nijesam opjevao
Humka više nema sama gdje da stane
I evo

Od ove pjesčane do zemlje zvjezdane
Tražim pjesmu za sve svoje mrtve
Ivane

O budna moja vječnosti sahrane

Hod i ruža

IDES
Tako
Da palme se od tebe stide
Obnevide i talasi što ne mogu da te prate
I nema obala koje bi te zadržale
Gledaš

I oku mi nudiš ružu
Nebo već gori od nje

Nar

TACNO je podne ili ponoć po satu
čije kucanje osluškujem
Rimujem svjetlost sa tamom vatromet
očiju sa osamom

Zbijam u isti stih kao u pejzaž mladoliki
Pepeo i žar

I ovog trena vidim svijet kao veliki

Rumeni

Rodni

Nar

(Kako ga je jako sunce peklo
Kako ga je zemlja dobro podarila
Svim bogatstvom što se u nju steklo)

Mirom krijenja ozaren pitam se kako je
u istoj kori

Sve tako
Lako
Moglo
Stati

(A zar ne bi moglo tako jednom i ostati)

Kao što sunce jednako zlati
Sve što se prepoznaje po zori
Sve vlati
Koje vidi
Kao i ljude sve

(Oku u nebo i nebo u oko bljesne)

I gle
Pogledaj ti prvo zrno nara
Do mene
Covječje

Vidiš li kako se odjednom
Okrilacena nježno plava jedra bivše
kruave arene

Rumene
Rumene
Rumene
Od nas
Pucanjem nara u krv
Kao osmijeh praprv
I kao zemlja ružama nijagara

I sve to
Da živi kao sunce punim ljetom
Zapisujem evo ovdje u pjesmi
Ja kao obično zrno toga nara

Legenda za sliku dana

S. VJETROM igrao se maslačak svijet
i gle kuća mi gori

Obična pjesma

ŽANJE noć moja sve što je postjao dan
Sa krovu grada imam pod sobom
zvjezdano nebo

Od svega jedino vazduh mi je odan
Gladan se samo pravo kune hljebom

Na krovu beograda a san mi bez krova
Beskraju čekanja nema kraja zbilja
Korak kao da mi vuče planetu olova
Covjek izgubi dah ispred samog cilja

Vjerovao sam svemu kao letu ptice
Teško je i dugi da odbrani boje
Dok je napadaju sve (moguće) klice
Velika su sunca koja ne postoje

Vazduha sam se gadnog nadisao
Kula kuluka u meni se odronjava
Zvjezdano naseljava me podla misao
Ka visoko leti u podrumu spava.

KNJIŽEVNE NOVINE

Povodom 60-godišnjice rođenja

Predrag
PROTIĆ

PRED DELOM TRAJNE VIZIJE VESELINA MASLEŠE

IZA VESELINA MASLEŠE ostalo je prilično značajno novinarsko i publicističko delo. Po svojoj raznovrsnosti, po tome koliko je podatak i o vremenu u kome je nastajalo i o Veselinu Masleši koji se u tom vremenu borio, ono ostaje kao dragoceni dokument o vremenu i dobrim delom se nalazi na granici između novinarstva i nauke ili novinarstva i literature. Tu nije samo reč o Maslešinih radovima, radenim sa krupnim naučničkim ambicijama, kao što su studije o Svetozaru Markoviću, Vasi Pelagiću, Mladom Bosni itd., nego, i o manjim napisima, u kojima je ovaj pisac umeo da sa nekoliko reči objasni u čemu je suština problema kojim se bavi, šta je karakteristično za stavove koje zastupa ili osporava, i u polemikama gde su slabe tačke njegovog sagovornika. Duhovit, široko obrazovan i dobro obavesten, Masleša se po nečemu razlikuje od većine naših polemičara. Od Pere Todorovića do danas sve naše polemike, uglavnom, ili su počinjale ili su se završavale svadom, gušanjem i uzajamnim vredenjem; i onda kada je polemisa sa svojim najgorčeni-jim protivnicima Masleša je čuvao mir i poštovao ljudsko dostojanstvo svoga sagovornika. Ta uzdržanost nije bila posledica nedostatka smelosti nego duboke vere u vrednost sopstvenih argumenata i dubokog poverenja u istinitost i ispravnost onih načela za koja se zalaže. To je polemikama Veselina Masleše davalo jednu višu intelektualnu i moralnu vrednost i mnoge je njegove usput napisane članke u Bajkicevom „Narodnom blagostanju“, spaslo efemernosti i zaborava koji neminovno prate ma-

nje-više sve novinarske napise pisane iz dana u dan i za potrebe dana.

Već je rečeno da je Masleša bio jedan od prvih naših intelektualaca koji su, ispitujući prošlost, primenjivali kao metod istorijski materijalizam. Pišući o drugoj godišnjici Maslešine smrti o svemu tome, Marko Ristić je rekao da su Maslešini istorijski radovi primer ispravne primene istorijskog materijalizma pri interpretaciji i ispitivanju naše prošlosti. I doista, za razliku od nekih drugih marksista toga vremena kod nas, Masleša je prema prošlosti imao jedan nesentimentalan stav i prilično se dogmatično i čvrsto držao one Marksove teze da marksistima ništa ne može i ne sme da imponuje. Za ličnost Svetozara Markovića i Vase Pelagića, za revolucionare iz Mlade Bosne, on je imao puno toplih ljudskih simpatija, ali ga to nije sprečavalo da govori o njihovim nedostacima, povremenim naivnostima i da ih tačno istorijski ocenjuje i situira. Na taj način Maslešini sudovi imaju svoju punu vrednost i idu u one ocene izrečene o ličnostima i pokretima iz naše prošlosti koji ne moraju mnogo, ili uopšte, da se koriguju i revidiraju u budućnosti.

Okrenut dobrim delom prošlosti i uveren da svi progresivni i revolucionarni pokreti imaju svoje korene negde daleko iza nas, Masleša se posebno interesovao za sve naše seljačke pokrete i bune, za sve revolucionare i buntare, koji su svoje ideale plaćali mučeništvom i tamnovanjem. Ali, isto tako reagovao je vrlo oštro na one koji su zaboravili svoju demokratsku

mladost i u vreme između ratova postajali glasnogovornici beogradske čaršije, kao Dragiša Lapčević, tonuli u vode reakcije, kao gotovo svi radikali, demoralizovali se i prebegavali u suprotne tabore gotovo svakog dana. Ali Masleša za to nije krivio samo ljude; po njemu to je bilo karakteristično za čitavu građansku politiku i dručkije to nije moglo ni da bude. Svakako, jedna od majsuptilnijih analiza našeg međuratnog političkog života i dirljivih svedočanstava o tome koliko je dezorijentisana (i gde su razlozi te dezorijentacije) većina jugoslovenskih građanskih političara, predstavlja članak „Realna politika“. U tom članku je ceo Masleša. Po neki put duhovit, po neki put sentimental, otvoren i iskren, on smelo analizira mentalitet naših građanskih političara, ukazuje na neminovnost njihovih kompromisa i dokazuje da takozvana realna politika znači izneveravanje poverenja masa koje su im ga poklonile, jer nisu imale drugu alternativu. Na istoj liniji pisani su i nekrolozi o nekim od građanskih političara koje je priroda ideologije, za koju su se zalagali, neminovno morala da odvede, i odvela ih, do kompromisa i oportunizma.

Masleša je, između ostalog, pisao i o literaturi. Ali, to se, na žalost, dešavalo suviše retko i bavljenje književnom kritikom u pravom smislu te reči nije bilo prava Maslešina intelektualna orijentacija. Ali baš zato njegove ocene knjiga su dragocen podatak o Masleši čoveku. On nije imao izgrađen kritičarski sistem i njegovi teorijski stavovi, ukoliko se iz tih napisa naziru, svode se uglavnom na neka opšta mesta naše tadašnje socijalno orijentisane književne kritike. Ali, Masleša je bio darovit čovek, što je u ovom trenutku mnogo značajnije. Umeo je da oseći literaturu, da uoči ono što je za jednu knjigu bitno i da na osnovu te njene najvažnije karakteristike izgradi prilično jedinstven i celovit sud. I kada se te njegove književne kritike uporede sa napisima nekih drugih naših progresivnih kritičara onda one, iako nastale uzgred i usput, otkrivaju da je Masleša, da se malo više posvetio književnoj kritici, mogao da bude isto tako značajan kritičar kao što su bili, recimo, Đorđe Jovanović ili Jovan Popović. Ali, bilo bi zaista mnogo zahtevati od Masleše da se u punoj meri posveti svemu onome čime se bavio i o čemu je pisao. Upravo jedna od osnovnih draži Masle-

šinog publicističkog i književnog dela jeste ta raznovrsnost, kao što je jedna od najvećih draži Maslešine ličnosti širina duha i intelektualna radoznalost.

Veselin Masleša nije bio kabinetski radnik, iako je bio veliki radnik. Kada se posmatraju njegovi spisi iz oblasti ekonomije, prava, društvene politike, istorije, književnosti, sociologije, njegovi prevodi političke i ekonomske publicistike, njegovi redaktorski poslovi oko izdavanja celokupnih dela Svetozara Markovića, koja nikada nisu ugledala svetlost dana jer ih je policija zabranila, i Vase Pelagića, ako se tome dodaju ilegalan politički rad, i aktivnost u novinarskom udruženju, zatvori i tamnovanja, onda čoveku ne može da bude jasno kad je i kako je Masleša sve i svuda stizao i kad je mogao da se o svemu o čemu je govorio tako podrobno obavesti.

Oni koji su poznavali Veselina Maslešu tvrde da je najveću draž u susretima s njim predstavljala njegova vedrina, jedan potpuno smiren stav prema svemu onome što se oko njega događa i jedna duboka vera u ispravnost načela koja su njegova i uverenje u brzo ispunjenje ideala kojima je posvetio ceo svoj život. Ta vera i to poverenje izbijaju iz svakog njegovog napisa, bez obzira na šta se on odnosio i bez obzira koliko je bio značajan povod njegovog nastanka. Po toj veri i po tom optimizmu Masleša je bio ne samo vojniki revolucije nego i njen pesnik, iako ni njoj, niti bilo kome drugom, nikada nije napisao i nije posvetio nijedan jedini stih.

ESEJ

STVARALAŠTVO I SLOBODA

STVARALAŠTVO se ne može odvojiti od oblasti slobode, jer se samo u slobodi uči čovek stvaralačkom delanju i, kao što peva Laza Kostić:

sloboda samo sramotu pere
sloboda dela, slova i vere;

njome se stare vidaju rane,
njom će i robu sunce da grane
(DUŽDE SE ŽENI)

Samo sloboda rada stvaralaštvo, a nužnost rada samo razvitak.

Nigde nismo zadovoljni onim što priroda razastire pred našim čulima. Svugde tražimo ono što zovemo objašnjenjem činjenica i tada naše znanje je ograničeno, ali su naši ideali i težnje neograničeni i beskonačni.

Život naš sastoji se iz slobodnog i neslobodnog delanja. Ali pojam čoveka ne možemo zamisliti do kraja a da ne nađemo na slobodan duh kao najčistiji izraz ljudske prirode.

Dok je čovek mladi ugleda se na pojedine ličnosti, a kad odraste, on stiče svoju stvaralačku snagu i penje se do samostalne svesne ličnosti, do određene slobodne individualnosti i originalnosti, koja stvara nove oblike, krči nove puteve, otkriva nove ideje i zakone i, uopšte, izrađuje napredak.

Svaki samostalan član ljudskog društva pozvan je da bude slobodan duh, kao što je svaki ružin pupoljak pozvan da jednog dana bude ruža.

Sloboda je pozitivna stvaralačka snaga koja je dublja od svakog bića, jer izvire iz beskonačno dubokog izvora. Ta snaga je neobjašnjiva. Stvaralaštvo je tajna. Tajna stvaralaštva je tajna slobode, koja nije drugo nego negacija slepe nužnosti, moranja, ograničenosti i neslobode. Ona je pozitivna stvaralačka moć da stvara ni iz čega, duhovna moć da ne stvara iz prirodnog sveta, nego iz same sebe. U ograničenom prirodnom poretku stvaralaštvo je nemoguće; tu je moguća samo evolucija.

Čovek isprva pasivno učestvuje u životu i kretanju prirode, ali docnije, u toku istorije, nezavisno od spoljašnjeg života i kretanja prirode, stiče sve više slobode u svom kretanju i u svojoj stvaralačkoj delatnosti.

Ukoliko je čovek oslobodio svoje ruke i svoj pogled i sve se više slobodno okretao na sve strane prostora, utoliko je sve više pravio oruđa, savladio njima prirodu i proširivao oblast svoga stvaralačkog rada i njime sticao sve veću moć nad prirodom i nad sobom, krčio put napretku, umnožavao ljudska dobra i stvarao i donosio pravo čoveštvo, pravdu i slobodu u ljudsko društvo.

Zadahnuti idejom religiozne slobode, pošli su evropski narodi u borbu protiv dogmatizma, a ta sloboda moćno je pokretala i docniju političku i socijalnu slobodu evropskih naroda i društava, a reformacija je budila i dizala široke slojeve društva, pa su znanje i obrazovanost postajali sve više opšte dobro naroda i širokih narodnih slojeva a ne samo dobro pojedinih viših klasa.

Čovek je slobodan samo utoliko ukoliko u svakom trenutku svojega života može da ide za

sobom. Moralno je samo ono njegovo delo koje se može nazvati slobodnim u ovom smislu.

Ukoliko čovek prečišćuje i savladuje svoje egoistične nagone i svoje stvaralačke snage posvećuje unapređivanju društva u kojem živi, utoliko će sve više sticati osećanje lične slobode.

Sloboda stvaralačkog delanja može se zamisliti samo kao zračenje socijalno-etičke svesti. Priroda od čoveka pravi samo prirodno biće, a društvo u kojem on živi pravi od njega biće koje dela prema zakonu; slobodno biće može on samo od sebe napraviti. Priroda oslobodava čoveka iz svojih okova na izvlesnom stepenu njegova razvika; društvo vodi taj razvitak sve do kraja faze; poslednje glačanje može sebi dati samo čovek pojedinac.

Odnos između nauke i života ne treba shvatiti tako da se čovek mora podvrći ideji i svojoj snage staviti njoj u službu, nego tako da se dokopa idejnog sveta i upotrebi ga za svoje ljudske ciljeve koji prevazilaze one što nose samo naučno obeležje, da od naučne metode napravi umetničku tehniku; tako će apstraktno mišljenje dobiti konkretan individualni život a ideje postati životne moći.

Biti slobodan znači moralnom fantazijom moći iz sebe određivati motive kao osnovu stvaralačkog delanja. Sloboda je nemoguća ako nešto izvan nas određuje naše moralne motive. Mi smo, dakle, samo onda slobodni kada sami stvaramo ove motive, a ne kad možemo izvoditi motive što ih je u nas postavilo neko drugo biće. Slobodno biće je ono koje može hteti što ono samo smatra za čestito. Ko radi nešto drugo što hoće mora na to biti nanan motivima koji ne leže u njemu. Takav ne radi slobodno.

Miloš N. Đurić

Vladimir Rajzel

VLADIMIR RAJZEL rodio se 1919. godine u Brodcanima. Gimnaziju je učio u Košicama, a studirao na Filozofskom fakultetu u Bratislavi. Boravio je u Parizu, radio kao novinar na praškom radiju i bio u diplomatskoj službi u Moskvi, uređivao časopis „Život“.

Objavio je sledeće knjige: „Vidim sve dane i noći“ (1939), „Nestvarni grad“ (1943), „Ogledalo iza ogledala“ (1946), „Od Hortija do Salasija“ (1947), „Svet bez gospode“, „Kod kuće“ (1951), „Voljeni veoma voljeni“, „Dobre ptice“ (1954), „Pesme mira“ (1955), „Cernjava“ (1955), „Hvala ti“ (1957), „More bez oseke“ (1960), „Pesme o snu“ (1961), „Ljubav na poslednji pogled“ (1963). Pored toga prevodio je savremene francuske pesnike.

Započevši kao nadrealista postigao je veliki uspeh ciklusom „Nestvarni grad“. Docije se okreće ljubavnoj i natur-lirici, intimnoj, ali i društveno angažovanoj poeziji. Njegova lirika čiji su glavni izvori zavičaj, uspomene s putovanja, detinjstvo, i duševni život savremenog čoveka, postaje razumljivija, jednostavna, on ne izbegava ni tradicionalnu poetsku formu, iako i dalje nastavlja da neguje savremeni slobodni stih.

San o golubicima

APSOLUTNO naga nagota
U venecijanskom ogledalu
A zatim na suncu na pokrivaču
tope se snegovi tela
i snegovi života.

I golubica straha je doletela.

KAO vodene kapi
su oči tvoje
Kao vodene kapi
su ruke tvoje
Kao vodena kap
je srce tvoje.

Tresem se od hladnoće

Kupole

VIDEH slavne kupole
U hramu svetoga Petra
i u hramovima drugih svetih

Bejahu čudesne

Ali ja ih ne dotakoh rukom
kao što dotičem kupole tvojih grudi

Nisu imale toliko toplote
i toliko života

Decembar

NAŠAO SAM u snegu tvoje nekadašnje stope
I idem za njima
Ali kuća
Kad svi tragovi vode u noć

Tamo je tama tamo je tama
I provalija bez dna

Čovek sviće

NAJDIVLJIJE oči
Bele vučice
U nepreglednoj tajgi
Pod drvetom
Gde polarna svetlost i senka vrbe stvaraju pećinu
Sa zatvorenim ulazom
I gde se igra
Ptica čovek
Sa vranom
Koja se spustila s desne odsečene grane
Sve bi bilo tamno
Da je čovek
Bez glave
Nestao nad tim vazdušnim pozorištem
I nije klatio
Ujedno
Poinpraznom rukom
Staklenom
I strašnom
Kao noć
Mramorna i grobna
Slična razbitoj harfi
Sa strunama ženine kose koju je napala vučica
U nepreglednoj tajgi
Pod trulim drvetom
Melanholičnim
I
Smrtonosnim

Odjek

PRIJATELJSTVO rukavice i žene u najnežnijem evoru lepote
Žene sa korenovima daleko u budućnosti
Sama munja nestvarnosti što otvara ultraljubiciasta vrata tuge
Zašto misliti na tolika kraljevska bekstva po belom danu
Kad svaki naš korak vodi spajanju dve suprotnosti se sudaraju
Kao što se stalno ponavlja sukobljavanje dveju stena
Metamorfoze vinograda
Lepe smrtnice
Čiju nevinost nadmašuju orgulje naduvenosti
Neizbežne dragane sna
Stalno te gledam
Zvezdana tigrica
U gnezdu zmijskom
Umetnički instrumentu koji odaješ jark vidovitih gomila
Glad pogleda
Lepa glad bez ikakve prisutnosti
Tvoje smrzavanje u ogledalu
Estrada ukrštene večeri
Inicijalni glas putnika što se vraća nad morskim okom
Moje čelo se vezalo sa tvojom tajanstvenošću
Odazovi se

Prevela Biserka RAJČIĆ

Pišu: TVRTKO KULENOVIĆ, BISERKA RAJČIĆ,
ALEKSANDAR POPOVIĆ, MLADEN MILANOVIĆ

CONTEMPORARY INDIAN LITERATURE

Mulk Radž Anand

SVEČANI DVOBROJ ovoga časopisa posvećen je Mulk Radž Anandu povodom njegovog šezdesetog rođendana. Anand je jedan od najplodnijih indijskih pisaca i, verovatno, posle Rabindra Nata Tagora, najpoznatiji indijski pisac u svetu. Pored sećanja prijatelja i jednog Anandovog autobiografskog odlomka, časopis sadrži i nekoliko zanimljivih studija o piscu, među kojima se ističe ona Džeka Lindzeja.

Lindzej govori o teškoćama koje stoje pred indijskim piscem suočenim s društvom u kome je socijalna, kulturna i regionalna raznolikost neverovatna, suočenim s bar nekoliko jezika i pisama od kojih svaki pruža dovoljno razloga, bilo ličnih piščevih, u vezi s njegovim poreklom, njegovim školovanjem, njegovom socijalnom pozadinom, bilo opštih, da postane međumilijun izražavanja. Lindzej pominje slučaj možda najpopularnijeg hindustanskog pisca, Prem Canda, koji je većinu svojih ranijih dela napisao na persijskom pismu, dakle na urdu varijanti hindustani jezika, da bi zatim prešao na devanagari pismo, dakle na hindi varijantu. U takvoj konstelaciji prilika, Lindzej vidi veličinu i značaj Mulk Radž Ananda pre svega u činjenici da je on uspeo da postane opšteindijski pisac, da prekorači preko svih granica i razlika, i još više, da ih sažme u svome delu. Pošto je njegov otac, umetnik — zanatlija u bakru, napustio svoj zanat i prihvatio se službe u britanskoj vojsci, menjajući često mesto boravka, Anand je još od malena imao priliku da upozna izvanredni kaleidoskop indijskog života. Kroz oca je primio lepotu inđijske plastične umetnosti, kroz majku lepotu usmenih predanja, i zajedno s njima preživeo je prelaz na evrop-

ski način života, vezan za službu u engleskoj vojsci. Tako je Anand ujedinio u sebi elemente indijske mudrosti i britanske ljubavi, sa elementima evropske kulture zasnovane na nauci, i to jedinstvo izraženo je u njegovom delu.

Godine 1925. počeo je da radi na seriji romana u balzakovskoj tradiciji, s ciljem da prikaže čitavo pozorište indijskog života i njegovo kretanje prema novim vidovima i oblicima, pod pritiskom istorije. Njegovo evropsko školovanje i evropski pogledi pružili su mu znažno osećanje opštih obrisa ljudskih sukoba i revolucija, njegova indijska senzibilnost omogućila mu je da tu generalnu shemu kretanja izrazi kroz punu simpatiju za narod kakav jeste, narod sa dugačkom i bogatom tradicijom. Prvi roman iz te serije „Nedodirljivi“ prikazuje jedan dan u životu mladog Bakha, koji pripada najnižoj kasti nedodirljivih. Susret sa engleskim vojnicima koji ga prvi put tretiraju kao ljudsko biće, pa reči Gandijeve bude u njemu nove misli i osećanja, mada ga sredina i uslovi života guraju nazad. „Nedodirljivi“ je neznatno delo, kaže Lindzej, ali ipak otkriva velike izvore snage. Za njim slede sve zreliji romani: „Kuli“, „Dva lista i pupoljak“, trilogija „Selo“, „Preko crnih voda“, „Mač i srp“ i drugi. Ali Lindzej najviše pažnje i ljubavi poklanja Anandovom autobiografskom romanu „Sedam leta“. Nešto od suštine romansijskog i pripovedačkog stvaranja, kaže on, ovde je destilisano. Opšti efekat knjige je sasvim nov. Forma se suptilno razvija, širi dobija nove tonove i boje, zajedno s detetovim rastom u vremenu. Dete se menja i svet se menja, pojavljuju se nove harmonije i novi prelomi. Dete sve više urasta u svet, sve više postaje njegov deo, a istovremeno se sve više odvajao od njega, sve više povlači u sebe pogođeno novim sukobima i surovostima koje ne može da razume, a koji ipak sve više ulaze u temelje njegovog novog razumevanja sveta. (T. K.)

TWÓRCZOSĆ

Janjina Kac o Kornelu Filipoviču

KORNEL FILIPOVIĆ je pisac srednje generacije poljskih prozaista. Ali to je i pisac, koji spada u one malobrojne, koji od svoje biografije ne prave literarni program. To je bilo očigledno već u njegovoj prvoj knjizi „Pejzaž, koji je preživio smrt“, zatim u knjigama „Provincijska ljubav“, „Zarobljenik i devojka“, „Uspomene antijunaka“ pa i u poslednjem romanu „Vrt gospodina Ničkea“. Svuda će to biti potpuno različite ličnosti, jednom mlada, inteligentna devojka („Provincijska ljubav“), drugi put poljski vojnik u Svajcarskoj („Zarobljenik i devojka“) treći put poljski intelektualac („Uspomene antijunaka“), ili stari Nemač, koji pasionirano neguje svoje cveće u vrtu a možda i skriva esesovsku prošlost (Vrt gospodina Ničkea). I svaki put on na veliko iznenađenje stvara jedan izvanredan portret, jedan izvanredan ambijent, koji ga okružuje. Mnogi kritičari se pitaju kako to on postiže? Filipovič jednostavno bira tip čoveka za svoje portrete, čijim će kategorijama misliti, čijim će očima gledati. Zato njegovi romani, ili tačnije mikroromani i novele, izgledaju kao neke ispovedi glavnih junaka. Po mišljenju kritičara Janjine Kac u članku objavljenom u martovskom broju „Twórczosć“ Filipovič pri tom jedino u poljskoj književnosti podseća na prvu damu poljske poezije, Vislavu Šimborsku, kod koje postoji jedna granica iza koje tek počinju trage dije, nesreće, sreće u njenom poetskom svetu.

Za Filipoviča je zatim karakteristično što od rata do danas, za razliku od pisaca svoje generacije, tako reći uopšte nije eksperimentisao formom. Najviše što se sebi dozvolio to je forma mikroromana. Interesantan je i Filipovi-

čev tretman rata. To je tema koja se u poljskoj posleratnoj prozi eksplodira u svim mogućim formama. Međutim Filipovič je o ratu malo pisao. I baš zato on je tu temu, za razliku od nekih mladih pisaca, koji u ratu nisu učestvovali i temu rata uzeli kao neku vrstu reakcije na stvaralaštvo pisaca kojima je rat opsesija, na svoj način obradio. Filipovič je izabrao liniju psihologije ubice i žrtve. Pri tom on ide dalje od, na primer, Tadeuša Borovskog, koji je u svojoj prozi obradio najveće okrutnosti. Gospodin Ničke je najprosečniji i najnormalniji čovek. Njega čak neretko vira što ulicom u kojoj stanuje prolazi mladić u tiroleskom šeširu i podozrivo zagleda njegovu kuću. Zatim Filipovič navodi još neke njegove osobine kao sklonost prema redu, kult rada, ljubnju na decu kad su ubila dva kosa, mržnju prema Jevrejima. Filipovič od početka do kraja mirnim tonom priča o svom gospodinu Ničkeu. Međutim jednog dana njegov junak prekida svoj normalni tok života, odlazi da obavi neku stvar i na polasku zakopava u vrtu kutiju sa dokumentima. U stvari on je predosećao da će se jednog dana nešto neočekivano dogoditi. I stvarno poziva ga sused sudija i predaje mu pismo, koje piše čovek koji je prošao kroz jedan od koncentracijskih logora, u kome govori o komandantu toga logora, koji je obožavao cveće i koji je ubio njegovog prijatelja Francuza zbog jednog cveta. Isti čovek je već jednom bio u tom gradu i video svoga ubicu, ali nije siguran da li je ovaj to stvarno. Taj fragment je istovremeno svršetak knjige, jer ni otkrivanje imena i pasija čoveka koga traži u tom trenutku nisu dovoljni. Uništiti starog gospodina značilo bi uništiti jednog mirnog građanina, koji nije kriv što na vreme nije kažnjen. Posle nekoliko godina psihologija žrtve i ubice se izjednačuje. Upravo po takvom tretmanu Filipovičeva knjiga spada u one retke knjige u kojima je realizovano sve ono što je pisac hteo da kaže. (B. R.)

LITERATUR UND KRITIK

Novi književni časopis u Austriji

POČETKOM OVOG MESECA u Austriji se pojavio prvi broj novog časopisa za literaturu i kritiku. Naglašavajući da se časopis uređuje u Beču, štampa u Velsu, a izdaje u Salzburgu, pa da je, prema tome, austrijski, izdavači se nadaju da će se on čitati svuda gde se nemački jezik razume, a oni će se svesrdno truditi da doprine svom ostvarenju te svoje nade. Prvi zadatak im je — vele — da dokumentuju austrijsku literaturu, tj. ono što se danas u Austriji piše. Ali kako ima niz imena koja se, doduše, asociiraju s Austrijom, ali čiji nosioci žive u inostranstvu, trudiće se da u svakom broju prikažu jedno od tih novih imena. Svoj drugi zadatak vide u tako često citiranoj srednjoškolskoj ulozi Austrije. Želja im je da sačuvaju preimućstvo donošenja novih tekstova iz područja slovenskih i drugih jezika, pa se nadaju da će u tome lakše uspeti od ostalih, zato što su linije komunikacija iz Praga, Varšave, Budimpešte, Bukurešta, Beograda, Sofije i, ko zna, možda i iz Moskve, ipak najkraće do Beča. Kao treći zadatak postavljaju: kritiku — o kojoj kažu da treba da bude slobodna, nesistematska, polemika, katkad i lična, ali uvek otvorena. A kao četvrto, hteli bi da donose sve što se, temom ili oblikom, može nazvati literaturom i što je pogodno da njihov časopis učini interesantnim za čitanje.

Tako izdavači u uvodnoj reči. A jedan od izdavača, Gerhard Frič, u belešci „Oproštaj od jednog časopisa“, kaže da je poslednjim prošlogodišnjim brojem svoga slavnog i hvalom otpočetog jedanaestogodišnjeg austrijskog literarnog časopisa „Savremena reč“ (Wort in der Zeit) obustavio izlaženje.

„Savremena reč“ je izdržala jedanaest godina — veli Frič — i zaslužila je lepši kraj od „agonije u polumraku sudskih isledivanja protiv izdavačke kuće Stiasny, čiji ishod još nije poznat.“

Izvesni znaci raspada tog časopisa mogli su se uočiti već od polovine prošle godine. Izuzetak je predstavljao poslednji broj, koji je „kao gost“ uredio Paul Kruntorad (odgovorni urednik novog časopisa). A i Rudolf Henc (savremena reč) prešao je u drugi časopis. I tako je prešao kraj prošle godine da se potpisuje kao savremena reč starog časopisa. Dok se pisac beleške, koju prikazujemo, već polovinom godine odrekao uređivanja starog časopisa.

Oproštaji izazivaju sentimentalnost — kaže Frič. Pa ipak — nastavlja — treba konstatovati da je mnogo kritikovani i ne retko hvaljeni časopis „Savremena reč“ godinama pridobijao krug prijatelja, doduše ne na juristički, ali zato žilavo, i da se veći deo ovih može naći s druge strane austrijskih graničnih stubova. „Tamo ne samo da se nisu uzrujavali zbog štampanja Bajera (Bayer), Rima (Rühm), Jandla, Okopenka i drugih „antiliričara“, kao što je to u zemlji činila poneka lovorom krunisana glava, nego su ih smatrali predstavnicima današnje literature u Austriji, što oni i jesu.“ Zahvaljujući potpori Saveznog ministarstva za nastavu i austrijskom društvu za literaturu, „Savremena reč“ je — vele Frič — doživela dug, za jednu literarnu publikaciju izuzetno dug, vek i pokazala ne malo uspeha. Dugo i odlučno je odolevala najvećoj opasnosti koja može da preti literaturi u Austriji, a i drugde, provincijalizmu suviše časnog i samopouzdanog pesnikovanja. U tom smislu — završava Frič — izdavači „Literature i kritike“ žele da preuzmu nasleđe od „Savremene reči“, koje su oni, skromno budući primećeno, sami zaveštali.

Prateći već duže vremena austrijski literarni časopis „Savremena reč“ i trud njegovih izdavača da se uklope u savremena literarna zbivanja, sa žalošću uzimamo na znanje

da on prestaje izlaziti. Ali zato s nestrpljenjem očekujemo naredne brojeve novoga časopisa „Literatura i kritika“ u uverenju da ćemo u njima naći ostvarena obećanja koja su izdavači dali u uvodnoj reči. Našu nadu opravdavaju imena izdavača (Gerhard Frič, Rudolf Henc i Paul Kruntorad), koji su s punom odgovornošću i smislom za novo i napredno uređivali i „Savremenu reč“, koja je, po njihovim rečima, voljom vlasnika (Izdavačke kuće Stiasny), prestala izlaziti. Novi vlasnik je izdavačka kuća Otomüller (Otto Müller) u Salzburgu. (A. P.)

ARTS

Omladinska „Odiseja“ i „Ilijada“

POVODOM SEZDESETOGODIŠNJE SMRTI Žila Verna opaj pariski nedeljnik otvorio je zanimljivu anketu na koju je dalo svoje odgovore nekoliko na istaknutih savremenih pisaca Francuske, među njima Mišel Bitor, Marsel Šnajder i predstavnik najmlađe književne generacije Le Klezio. Ličnost i delo Žila Verna i na ču je svakim danom sve više u centru pažnje ne samo francuske nego i celokupne svetске kulturne javnosti upravo zbog toga što su mnoge njegove poetske vizije, zaslugom nauke, postale svakodnevnost stvarnosti. Dela Vernova, koja su i dosad doživljavala ogromne tiraže, ovih dana su ušla i u najpopularniju francusku ediciju „Džepnu knjigu“, tako da će, kako piše „Ar“, svaki tom biti objavljen u tiražu od po 100.000 primeraka. Interesantno je, u vezi s tim, kako današnji vodeći pisci reaguju na delo ovog prethodnika avanturističkog, fantastičnog i, pre svega, sajans-fikšion romana. Avangardist Le Klezio, na primer, na pitanje da li je Žil Vern nešto značio u njegovom detinjstvu, kaže sledeće: „Kao dete pročitao sam sve njegove knjige u kolekciji Hetzel koja je bila tako bogata i savršeno ilustrovana. Koliko se sećam, najvažnije za mene je bilo prilikom čitanja da je to bio prvi kontakt s literaturom, sa nekim koji opišuje ličnosti izvučene iz stvarnosti. Bio je to možda i prvi kontakt sa psihologijom... Ne znam da li je delo Žila Verna veliko, ali bih rekao da je za naše današnje detinjstvo ono od onakve važnosti od kakve je Ilijada i Odiseja bila za mlade Grke.“ Na pitanje da li je bio oseltljiviji na slike ili na naučni vid Vernovog dela Le Klezio je odgovorio: „Njegovi romani su knjige više o herojima a manje o tehničkim avanturama. Osnovno je da u njima postoji junak. I u tome vidim vezu Sekspira i Žil Verna. Nemo je romantična ličnost, Robir jedna vrsta Hiltlera, ali iznad svega Vern se vezuje za ono što je ljudsko, za ljudske strasti. Kao i Balzak, i on je, takođe, stvorio tipične ličnosti, junake zlatijunake dobru.“ Na pitanje da li što duguje Žilu Vernu Le Klezio je odgovorio da Žil Vern čini deo njegove ličnosti i da je on kao pisac vrlo važan za stil i za maštu svojih potomaka. Prema mišljenju Mišela Bitora Žila Verna ponovo iznenađuje i uvek će ga čitati, ljudi današnjice zato što u njegovom delu pronalaze svoje detinjstvo. S druge strane, izučavati literaturu vezanu za detinjstvo, kaže Bitor, veoma je interesantno i sa gledišta sociologije. Ako je izvesno da Vernovo delo natopljeno vakacijom putnika i naučnika, isto je tako evidentno da je ono uticalo na gotovo sve velike francuske pisce XX veka, a naročito na Prusta i Klodela koji su priznali šta mu sve duuguje. Bitor smatra da je Žil Vern, istovremeno, pisac avanturističkih romana, novator ili prethodnik takozvanih „science fiction“ romana i pisac fantastičnog romana. Interesantno je, kaže dalje Bitor, da je E. A. Po, ovaj prezzent američki pisac, rodio Boderu, Malarmea, a takođe i Žila Verna. U vezi s tim, delo ovoga pisca predstavlja epopeju pravlenu sa istim ambicijama kao što je Balzakova „Ljudska komedija“ i Zolini „Rugon Makarovi“ — zaključuje Bitor. (M. M.)

Oslobodiocu Beograda

NEPOZNATI grad je predamnom. Do juče, znao sam ga.
Danas, ne.
On je od druge materije sazdan. Druge glave pridržavaju
kandelabre.
Sasvim druge maske svetkuju. I, drukčije ga žene slave.
Prozor onaj što je do juče blistao na martovskom suncu, sada
je drugo.
I, ulica u kojoj su se dečaci igrali nadrupca pupi na drugom mestu.
Isuviše staromodno izgledaju jorgovani u pripremi. Sada je drugo,
sada je drugo nebo ovoga grada, drugo proleće. Čak, i treće
vreme ga liže.
Ovo je grad gde se više ne mogu nastaniti. Isuviše je veliko
moje telo
za njegovo zbijeno groblje.
Na drugom mestu moram i umreti. Moram i umreti, da, na
drugom mestu,
s one strane sveta.
Ludim od te čežnje da se smire kosti ove, drangulije moje.
Jutro ne zvoni radostima starim. Niti konj pred kapijom čeka.
Gde je mleko iz kanti puno razgovora, prvog bosioaka. Smeha,
Lude vike.
Pretvoren u lažno dugme, u jutro ovo vidim padaju kondiri.
I noću pod trskom lampe kasne, poželim srećni Rim sa fjučerima.
Poredim ga s gradom koji ne prepoznajem. I, s rukom na srcu
kažem
da je Rim veći i bolji, i, srećniji, jer Rim ne pati od onoga
što nije.
U tom strasnom Rimu svakodnevnih igrarija, FIJATI nisu
sinonimi
ni sreće, ni uspeha, ni viteštva.
Kao konzerve se kotrljaju po periferijskim baštama. I vrednija je
kadikad od njih boca Albane.
A u ovom gradu koji je do juče tkao i vladao ramenom doba
ko epoleta od samih zvezda sazdana,
besni trkači, suludi patuljci, lakomi pajaci, konac su dela
krvavih drugova.
Pa ustani ruko sama, nadvladaj ovaj oblak i pod zastavom
crvenom
prevaljaj neravne puteve života, neka na sporom valjku
stignemo do
svih mogućih luka, oaza, bunara.
I manekenke sa prozora blistavih rasterajmo šmrkom
i proglasimo gozbu na ulicama Beograda.

PA ŠTO ako pevam ovuda. To je moj prag. Zaklon do juče.
Ko si ti što me redu svodiš. Očajnik si, jer, ovo je ta vera
kojoj pripadam. A nisam odan kao kuće.
Ja ću se boriti i umreti za sunce svih proletera.

Na pušci sam doneo Oktobarski oblak. Ispio čajnik. Beograd
mi pružio hlepčice kao dlanove dečije, rumene.
Ako mi dođe da urliknem i to ću učiniti, jer je moje pravo
da u svom gradu, u svome grobu radim šta hoću i šta mogu.

Imam zastavu staru i košulju sa cvetom crvenim. To je ta slika
moje rane. Ne diraj me na DAN REPUBLIKE kad pijem naglas
da vide
svi dušu, ili pustinju umetnika
za koga nema granica, ni zida.

Pevam. Rastem. Gorim. Ginem, Mrem. Ustajem.
I dajem. Bacam. Dajem.
I uvek ću prolaziti ovim krajem
sa čijeg se ugla vidi Avala do vrha.

I kad god mi je drago pevaću, buditi činovnike!
Bacati sveće u otvorene prozore dragih žena.
Nisam od tih što ispod amrela hitaju na posao. Uz krike,
izmešaju se sa jaukom sirena.

I mani se opomena, jer sutra već biću na stolu,
opružen i hladan kao kamen po kome gazim. Živim.
Skloni se da vidim kako ispisuju parolu
sinovi moji po nebu, u perspektivi!

TAMO iza ove paulonije sa svim zvončicama
koji su letos bili pehari nežni, plavi.
Još uvek diše Beograd na obroncima
s vanilama katalpe u travi.

Tu, ispred ove paulonije sa granama mrtvim
dogoreva u noći na klinici — sudnici poslednja mesečina.
I tu i tamo, svuda treba da trpim
ko glumac pod maskom (a igra na kraju čina).

Grana je mnogo i u palankama užari izvlače uže.
Ima ga dosta, al' u napad treba preći.
Hrabar je onaj koji živi u inat duže
i kome ne mogu oduzeti srce i reći.

U ime bratstva i deobe, slobode,
vozi se čitav jedan nameštaj slabe komike.
IL-18 je hteo Avalu da probode
u ime probušene ratne hrmonike.

Tu je u tamnoj gori venac ko plamen,
a pod njim sam ja, dečak iz rata.

Po liniji njegove smrti crn je plamen,
al nema blata! Nema blata!

Posle se gasi dan ko peć kad dogoreva.
Navlači se na prozore iza kojih život maše.
U nađi da ipak neko dolazi s leva
i psi u mojoj duši zalajše.

Odbacujem oči sumnjane neumivene,
spreman da pođem u teže i u gore.
Da ostavim decu, dom, osmeh žene,
da zanemarim prazne razgovore.

Al, ako se još jednom vratim, ako i toga bude,
neću se dati trgovcima, poreznicima i šljamu.
Okupiću pesmom prave ljude,
one koje sad držimo u ramu!

Na trgove ću ići da bacam srce u naručja
svih koji su spremni da se još jednom kale!
Zveću za jedinstvenu zemlju, bez područja!
Postaviću svima iste astale!

I vino ću piti! Vino pravo!
Ono koje je sunce peklo na lozi.
I vikaću srećom u susretu: Zdravo,
radnici, učenjaci, matrozi!

Vratiću sinove i kćeri na pravo mesto!
Zapaliću domove manekena!
I u proleće jedno grguravo
šiknuće tople kiše mojih vena.

I koze ću namnožiti po kamenjaru!
Nek brste! Nek doje decu gorštaka!
I kad se neko ženi kresnuću kremenjaru,
i poigrati u kolu opanaka!

Od takvih misli podmladen, ustajem rano.
Noć mi je kratka ko kosa tifusara.
Pogledam kroz prozor klinike u polje poorano,
i, dole, u dnu kako se svet otvara.

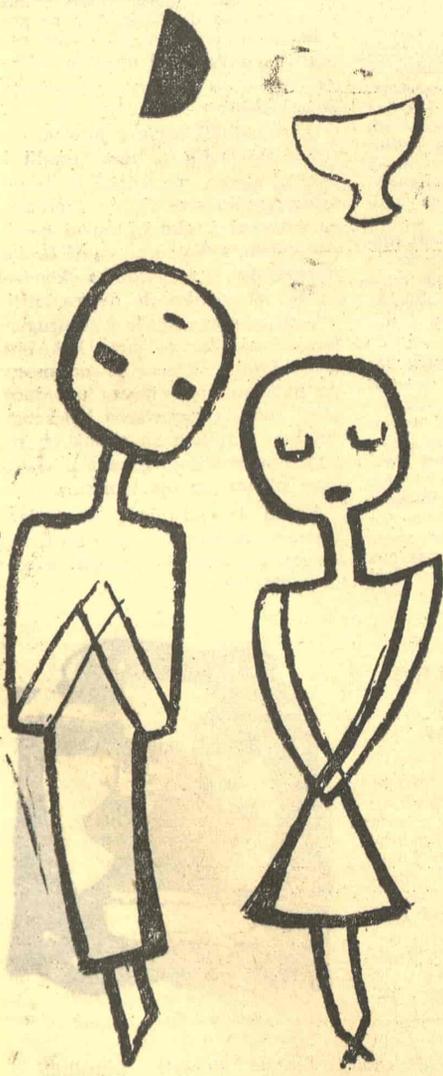
To je moja vizija bezglasna, al ipak ko metal
I radi nje isceliću se da bih bio jači.
Živim u doba kad luduje Planeta
i kad se čudno množe nestvarni ložači.

Gde ćeš iz ovog ugla, svete, koji si zastao bez ređ
Pogledaj, opomena leluj na dimu.
Kaplje garava suza sa starih greda
i ocrnjuje moju crvenu rimu.

Pa ipak u njenom jezgru belina
izbiće kad tad ko pravi zubi.
I, poginuću uvek radi sina
koji treba da zna kako se Zemlja ljubi!

Petnaesta

BATALJON zaštitnice prikupljao se pored
nabujale planinske rečice koju je treba-
lo pregaziti, kad su tri vojnika, sulja-
jući se niz kamenjar, dovela vezanog čoveka u
tamnim suknenim čaškirama i belom vunenom
gunjcu ispod koga su se videle široke kosmate
grudi ovičene raskopčanom lanenom košuljom.
Jedan od vojnika prišao je komandantu bata-
ljona i nešto mu živo govorio. I dok je koman-
dant smrknuta neobrijana lica, čas pažljivo slu-
šao vojnika čas mrgodno pogledao prema veza-
nom čoveku, ovaj je sa ozbiljnom radoznalo-
šću posmatrao naoružane vojnike oko sebe. O-
nako koščat, uspravan, uzdignute prosede glave
sa gustim obrvama s kojih su visili pramenovi
smrznutoginja, on je izgledao nekako viši i do-
stojanstveniji.
Kad je komandant, saslušavši zadihanog

Ilustrovao HALIL TIKVESA

PRICA "KNJIŽEVNIH NOVINA"

ZABELEŠKE

Miodrag
BORISAVLJEVIĆ

vojnika, dozvao jednog podoficira i nešto mu
muklim glasom rekao, a ovaj, gurnuvši metak u
ležište puške, rukom pokazao dvojici vojnika
prema obližnjoj uvalici, vezani čovek pošao je
laka koraka pred njima. U jednom trenutku,
brzinom varnice koja se otkida s rasplamsale
vatre, vezani čovek zaskočio je ustranu i mu-
njevitno potrčao uz kamenjar. I dok je on kao
divokoza skakao s kamena na kamen, čas po-
nirući u raseline čas se pojavljujući na njihovim
prevojima, a puščana zrna podizala oko njega
oblačice kamene prašine, ja sam stegnuta srca
strepeo za njegov život. U tom času činilo mi
se da to neće poginuti samo jedan čovek, mo-
žda zločinac, nego da će sa njim biti uništen
jedan delić same prirode.

Matija

SEDIM na natrulom panju koji je ko zna
kad tu doplovio i svojim vržljivim ča-
porcima učvrstio se u peskovitom tlu
obale. Blizi se ponoć. Meseć u razvoju zamiruje
iza šume na drugoj obali, senke starih vrba pri-
miću se sredini reke. Malo uzvodno mračni se
istureni deo obale. Tu je depo oregvnog drveta
šumske uprave, a tu je i jedna minijaturna ko-
liba pokrivena trskom i olepljena ilom od na-
plave. U njoj je postelja ispletana od pruča ra-
kite i dva nejednaka panjica pored nje. Jedan
viši koji služi kao sto i jedan niži koji zame-
njuje stolicu. Više postelje žicom uvezana lova-
čka puška. To je stanište pijanice, beskućnika
i dobrog čoveka Matije Radičeva. Prošle godi-
ne, posle jednog burnijeg bračnog obračuna, ra-
stao se od svoje dvadesetak godina mlade ne-
venčane žene, zgodne davolice Katice. Dao joj
sve pokućstvo, napustio službu u preduzeću
kojim sam nekad rukovodio, kuću prodao prvom
ladaru s kojim se toga jutra sreo i novac pro-
pio. Sada je čuvar šumskog depoa i moj prvi
sused. Deli nas samo korito Dunava i koja sto-
tina metara obale uzvodno.

I sad, dok sedim na natrulom panju utonuo
u tišinu tople julske noći, tamo preko reke, u
tamnom podnožju šume, zatreperila je jedna
svetlucaća iskra. Kad se malo posle svetluca-
nje ponovilo, samo sad nešto nizvodno, kratko
viknem:

„Matija!“

Dok osluškujem eho svog glasa koji se vra-
ća mirnom površinom vode, rekam odjekne kao
prozukla truba snažan Matijin glas:

„Jeste li vi to družite direktore?“

„Zašto ne spavaš, Matija?“ pitam ne podi-
žući glas.

„Ma, ovi prokleti komarci...“ Naglo se pre-

kine u reči setivši se da su usled jakih žega
poslednjih dana komarci potpuno zamrli.
„Da, ti komarci!“ doviknem.
„Eh, vi!“ Rekam odjekne potmulo, kao olovo
težak, Matijin smeh.
Preko reke ponovo zatreperi svetlucaća iskra.
To Matija Radičev pali treću cigaretu.

Otvorena vrata

IŠAO SAM šumskom prosekom i po sve-
žem snegu zagledao tragove divljači. Na
prevoju omanje uvalice spasio sam jedan
ljudski trag i zastao malo iznenađen, jer u ovo
doba godine retko ko zalazi u ovaj deo ritske
šume. Nekoliko trenutaka gledao sam ga s nek-
lim neodređenim osećanjem u duši. Izmešan u
snežnom nanosu s tragovima jelena i divljih
svinja, ovaj usamljeni ljudski trag u prostran-
stvu zavejane ritske šume učinio mi se nekako
jadan i kao izgubljen.

Trag je vodio prema mojoj kolibi iz koje sam
nekoliko dana bio odsutan. Po ugaženom snegu
videlo se da je pred njom čovek bio zastao i,

Zlatko TOMIČIĆ

Traženje bivstva

VELIKA GLAD u najljepšu odjeću
tijelo odijeva. U puklinama
i ponorima stoji crvi i ribe
za bezbolna usta. U pijevu požude
pale se planinski krijesovi.
Na niskome mjestu majstor ne može
biti svjetao, pjevač neponiženi.

I sada si onaj koji je bio puž
upućen u neznanju; njegov neživot
slutio je duh sa sunčana neba
ali je pužio ovijen u svoju sluz
vlažnim putovima prema pragu hljeba.

Da li si ti onaj koji nigdje nije bio
u žudnji svojoj snivao u očima
beskonačnog ljeta, gladnik neupućeni
u pijev vila i pozdrave pob, * nih četa?
Sada si tvor koji ne zna svoj život
i dugo još nećeš imati svoje ime od svijeta.

Sada si onaj koji se veselo penje rad leda,
onaj koji se spušta do razine vode
vruć i žedan u danima natvnosti.
Kada visoki čovjek pođe sigurno uvis
kada se spusti smjerno u dolinu
zadobit će dlanove pred stjenjactima
ploče s pismenima oživjet će iz povijesti,
iskupit će me žrtve predane prije,
sve će me u planinu uzvišenja dovesti.
Sada si onaj koji tijelo pretvara u kruh

premeštajući se s noge na nogu, kao da je tu
nešto očekivao. Zatim je ujednačenim koraci-
ma produžio prema zaleđenom Dunavu.

Skinuo sam gvozdeno polugu s vrata i, o-
stavivši ih otvorena, ušao u kolibu i založio va-
tru. Kad je iz male zidane peći zastrujala pri-
jatna toplina, seo sam kraj prozora i zapalio ci-
garetu. Malo posle ugledao sam kako se ispod
strme obale Dunava pomalja iz magle jedna
ljudska prilika. Bio je to jedan stari Ciganin
koritar s kojim sam se češće sretao u šumi.
Išao je tromim, umornim korakom i zamišljeno
gledao ispred sebe. Došav u blizinu kolibe od-
jednom je zastao i zagledao se u otvorena vr-
ta, dok je po njegovom mrkom neobrijanom
licu zatreperio radostan smešak.

A život teče

LEPA TI JE mala unuka, doktore“. kaže
kapetan broda rečne plovidbe, osvrnuvši
se prema susednom krevetu na kome leži
stari lekar iz jednog većeg mesta u unutraš-
njosti. Njega je pred jednog sata sa čerkom i
četvorogodišnjom unukom posetila žena, držeća
krepka starica, koja je dan ranije doputovala
u Beograd.

„Da, lepa“, kaže doktor i ubrzano diše.
„A šta ti je mala davolice ono onako veselo
šapatulna na uvo?“ malo oklevajući pita kape-
tan.

U sumraku bolničke sobe zatreperi ispreki-
dan, greav smeh starog lekara. „Kaže, znaš de-
dice, baka kaže da ćeš ti skoro umreti pa će
se ona preseliti kod nas u Beograd.“
Kapetan se u neprilici žustro počeo po za-
tiljku, a doktor propaše:

„Ništa... Ništa... Ništa...“
Šta je pri tom mislio, nije se znalo.

koji prelazi u duh, u vladavca nad svime
što je živjelo u boli otkupljeno.
A bijah li to prije? Nema nig' * sjećanja
o ranijem bivstvu, o svijetu * je živjeh zrelo.
Možda bijah vrijedni radnik u nečijem vrtu
ali kako ne znam ni zrcalo svog nepostojanja
a bivstva kao da ni u jednom svijetu i ne bi
ne znam kako da obranim lice od muha

životinjskih
i tražim strunu koja bi o značenju kazivala.
Premda se jutros u meni miče prvorođena svijest
i moja duša nadrasla stoljetno ništavilo,
živa je još noć oko mene, velika od slatkoće.
Dugo se kupio slador u onom što je jako od
nebivstva.

Put borca koji se otima i gradi kolibu
u pustinji, gdje nema ni vode ni trave
i kuje zvijezdu u smjelome umu
gorak je. Usta se grče od grčkog korijenja
i srću m * koji pada jedino s neba.

To je put pješaka koji ide od mora do mora
preko planina i zmajskih hrptova u raj.
Jesam li stigao u svoje stjelo ja?
Put moj je put tvoj u meni, put moj
u tebi. Ja ne ću biti više ti, ali ti ćeš biti ja,
ti koji si predugo vladao mojom glavom
bože mrsnih, roditelju zala, ovenčan
najvećom slavom. Nisam li to sada ja?

Sto mi je zabranjeno, to beznadno zrije,
to plače i pada, i poraz potrebni zna.
I nisam i jesam, bol me u boju s anđelom
u viteza na ljubav osuđena sastavlja.
Ljubav je nevidljivi pijev, grozd nedosegnuti.
Tvoj plač je bez odgovora, tvoje bivstvo.

